

STADIA

HELSINGIN AMMATTIKORKEAKOULU

MAAHANMUUTTAJIEN AV-VIESTINNÄN NÄYTTÖTUTKINTOPROSESSIN ERITYISPIIRTEITÄ

Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan sekä muiden ammattitaidon osa-
alueiden arviointi ja arvioinnin kehittäminen

Viestinnän koulutusohjelma
Audiovisuaalinen mediatuotanto
Opinnäytetyö
7.5.2008

Jyrki Nygren

Koulutusohjelma Viestinnän koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto Audiovisuaalinen mediatuotanto
Tekijä Jyrki Nygren		
Työn nimi Maahanmuuttajien AV-viestinnän näyttötutkintoprosessin erityispiirteitä. Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan sekä muiden ammattitaidon osa-alueiden arviointi ja arvioinnin kehittäminen.		
Työn ohjaaja/ohjaajat Teija Voudinmäki		
Työn laji Opinnäytetyö	Aika 7.5.2008	Numeroidut sivut + liitteiden sivut 54 + 3
<p>TIIVISTELMÄ</p> <p>Opinnäytetyössäni tutkin maahanmuuttajien AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkintojen näyttötutkintoprosessia. Työni pyrkii nostamaan esiin tutkintosuoritusten arvioijien, tutkinnon järjestäjän ja tutkintoon valmistavan koulutuksen tutorin näkökulmasta tutkintoprosessien erityispiirteet.</p> <p>Lähtökohtana ovat oman työni kokemukset ja viitekehys AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkintoon tähtäävien interkulttuuristen valmistavien koulutusten vastaavana kouluttajana aikuiskoulutuskeskus Adulta Oy:ssä. Tietoperusta nojaa kirjoittajan esiyymmärryksen ohella AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkintojen ammattitaitovaatimuksiin sekä maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen liittyviin projekteihin ja niiden raportteihin.</p> <p>Tutkimusta varten on haastateltu kokeneita tutkintosuoritusten arvioijia, tutkintojen järjestäjää ja tutoria. Teemahaastattelujen avulla selvitettiin mm. seuraavia kysymyksiä: Miten AV-viestinnän ammatillinen osaaminen saadaan tutkintoprosessin aikana parhaiten esiin, jos tutkinnon suorittajalla on puutteita suomen kielen hallinnassa? Millainen ohjeistus tutkinnon suorittajalle ja sen arvioijille olisi maahanmuuttajien tapauksessa kaikkein toimivin?</p> <p>Haastatellut kokivat erityisen tärkeiksi maahanmuuttajien kohdalla työpaikoilla tehtävät arvioinnit, joissa tekemällä näyttäminen ja toimiminen ammattimaisessa AV- tuotantoympäristössä on keskeinen keino osoittaa osaamista. Muita tuloksia olivat arvioijien ammattitaidon kehittäminen substanssiosaamisen lisäksi myös vuorovaikutustaidoissa. Tutorien läsnäolo koettiin pääosin hyödylliseksi, mutta osallistumiseen haluttiin yhtenäiset ja selkeät käytännöt. Selkokielistäminen, tutkintoprosessin avaaminen ymmärrettäväksi, valmistavan koulutuksen lisäksi myös tutkintotilaisuuksien henkilökohtaistaminen sekä kannustavan ilmapiirin luominen nousivat kehityskohteina esiin. Opinnäytetyöni tuloksia voidaan hyödyntää näyttötutkinnoissa yleensä ja erityisesti maahanmuuttajien AV-viestinnän näyttötutkintoja järjestettäessä, arvioijien perehdyttämisessä, tutkintoon valmistavassa koulutuksessa ja opiskelijoiden ohjauksessa.</p>		
Teos/Esitys/Produktio		
Säilytyspaikka Taideteollisen korkeakoulun kirjasto, Aralis-kirjastokeskus		
Avainsanat AV-viestintä, maahanmuuttajat, näyttötutkinto, osaamisen tunnistaminen, tuotantoprosessi, tutkintosuorituksen arviointi		

Degree Programme in Media		Specialisation Audiovisual Media Production
Author Jyrki Nygren		
Title Special Characteristics of the Immigrants' Competence-Based Qualification Process in Audiovisual Communication.		
Tutor(s) Teija Voudinmäki		
Type of Work Final Project	Date 7 th May, 2008	Number of pages + appendices 54+1
<p>In this thesis, I examine the immigrants' competence-based qualification process in further qualification and specialist qualification in audiovisual communication. My study aims at bringing out the special characteristics of the degree processes from the point of view of the evaluators, the organisers, and the tutors. The starting point is my own professional experience as a trainer in an adult education centre Aulta. The knowledge base leans on the author's pre-understanding and the vocational skills requirements for further qualification and specialist qualification in AV communication. Also the results and reports of the immigrants' vocational training projects are taken into account.</p> <p>The experienced evaluators of degree performances, the organiser of competence tests and the tutor have been interviewed for the study. The following issues were discussed in theme interviews: How will the vocational know-how of the AV communication be best obtained if the student has shortcomings in Finnish? What kind of instruction would be most effective for the immigrant student and the evaluators?</p> <p>The interviewees considered particularly important the evaluations at the workplaces, where the opportunity to show the competence by doing and operating in the professional AV production environment are essential. Developing the evaluators' social skills in addition to the substance know-how was also emphasized. The tutors' presence was mainly regarded useful. However, uniform and clear practices for the participation were suggested. Further targets for development were as follows: the use of simplified language, uncovering the degree process in addition to the preparatory training, the individualization of the competence test and creating a supportive atmosphere.</p> <p>The results of this study can be used in the competence tests in general and in the immigrants' competence tests in AV communication in particular. In addition, the research results can also be applied to the preparatory training for competence-based qualification and to counselling the students.</p>		
Work / Performance / Project		
Place of Storage Aralis Library and Information Center, Helsinki		
Keywords av communication, competence test, evaluation of the degree performance, immigrants, production process		

SISÄLLYS

JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSASETELMA.....	4
2.1 Tietoperustan luominen.....	4
2.2 Haastateltavat ja heidän valitsemisensa perusteet.....	5
2.3 Tutkimusmetodi	6
3 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA KÄSITTEITÄ	7
3.1 AV-viestinnän ammatilliset näyttötutkinnot.....	7
3.2 AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnot	9
3.3 Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinta – AV-viestinnän osaamisalojen pakollinen tutkinnon osa	10
3.3 AV-viestinnän näyttötutkintojen ammattitaitovaatimukset	11
3.4 Tutkintoprosessin vaiheet	13
3.5 Arvioijat ja kolmikanta	18
3.6 Maahanmuuttajat ja näyttötutkintoprosessi.....	19
3.6.1 Kuka on maahanmuuttaja?.....	19
3.6.2 Maahanmuuttajat ja näyttötutkinnon henkilökohtaistaminen	21
4 KOKEMUKSIA MAAHANMUUTTAJIEN NÄYTTÖTUTKINTOPROSESSISTA.....	22
4.1 Maahanmuuttajien ohjauksen taustaa ja käytäntöjä projektien valossa.....	22
4.2 Asiantuntijoiden kertomaa	25
4.2.1 Kohti AV-viestinnän ammatillista näyttötutkintoa	25
4.2.2 Tutkintotilaisuuden aloitusvaihe – alkuhaastattelu	28
4.2.3 Suorittamisvaihe.....	33
4.2.4 Arviointivaihe	36
4.2.5 Osaamisprofiili.....	39
4.2.6 Osaaminen tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tuntemisen kontekstissa.....	42
4.3 Kehittämiskohteita ja erityisiä huomioita	44
5 YHTEENVETO	48
LÄHTEET	53
LIITE	

JOHDANTO

Näyttötutkinto on erityisesti aikuisille suunniteltu joustava tutkinnon suoritus tapa. Näyttötutkinnoissa ammattitaito on osoitettavissa näytöillä riippumatta siitä, onko tutkinnon suorittaja hankkinut tietonsa ja taitonsa työssä, opiskelussa tai harrastuksissa. Tiedot ja taidot osoitetaan virallisesti hyväksytyissä näytöissä, jotka muodostavat ammattitaidon toteamisen. (<http://www.nayttotutkinnot.fi/miksi.htm>)

Näin määritellään näyttötutkinto sitä käsittelevässä internet-portaalissa. Monimuotois-
tuvassa ja monikulttuuristuvassa Suomessa lainauksen toista virkettä voisi täydentää
seuraavasti: ”Näyttötutkinnoissa ammattitaito on osoitettavissa näytöillä riippumatta
siitä, onko tutkinnon suorittaja hankkinut tietonsa ja taitonsa - - Suomessa tai muussa
maassa, suomeksi tai muulla kielellä.” Tämä tutkimus käsittelee nimenomaan maa-
hanmuuttajien osaamisen osoittamisen ja arvioimisen erityispiirteitä audiovisuaalisen
viestinnän ammatillisessa kontekstissa.

Työni aihe on todentunut minulle päivätyöni kautta. Syksystä 2006 olen toiminut vas-
tuukouluttajana Adultan radio- ja televisio-opisto ARTOssa (1.3.2008 lähtien Adulta,
Luovat alat) tehtävänäni AV-viestinnän ammatillisiin näyttötutkintoihin valmistavien
interkulttuuristen koulutusohjelmien suunnittelu, koordinointi ja opetus. Olen myös
arvioinut tutkintosuorituksia – toistaiseksi vain silloin, kun tutkinnon suorittajana on
ollut natiivi suomalainen.

Työssäni etsin vastauksia mm. seuraaviin kysymyksiin: Miten arvioida puutteellisen suomen kielen taidon omaavan tutkinnon suorittajan osaamista ja ammattitaitoa? Miten tunnistaa hänen osaamisensa ja arvioida ammattitaitovaatimusten täyttyminen myös silloin, kun pelkkä teknisen suorituksen näyttäminen ei riitä? Edelleen: Onko näytön antajan kulttuurisella taustalla vaikutusta näyttötilanteissa? Miten toimitaan, jos työ- kulttuurin, tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnassa on puutteita lyhyen Suomessa olon takia, mutta muut osaamisen kriteerit täyttyvät - voiko tutkinnon suorittamista henkilökohtaistaa tältä osin? Millainen ohjeistus tutkinnon suorittajalle ja sen arvioijille olisi tutkinnon perusteiden ja osaamisen näyttämisen kannalta maahanmuuttajien tapauksessa kaikkein toimivin? Miten edellä esitetyt kysymykset voitaisiin ottaa paremmin huomioon jo näyttötutkintoihin valmistavassa koulutuksessa?

Tutkimuskysymyksiini taustalla vaikuttavat audiovisuaalisen viestinnän yleiset ammattitaitovaatimukset ja niiden suhde ammatti- ja erikoisammattitutkinnon perusteisiin. Kaikki tutkinnot jakautuvat suunnitteluun ja ilmaisuun, työmenetelmiin ja -välineisiin sekä tuotantoprosesseihin ja -ympäristöihin. Tässä tutkimuksessa käsittelemme osaamisen osoittamista ja sen arviointia kokonaisuutena ja erityistapauksena tuotantoprosessien ja -ympäristöjen osa-alueita. Valitsin tämän tutkinnon osan seuraavista syistä: Maahanmuuttajataustaisilla AV-viestinnän näyttötutkinnon suorittajilla on yleensä lyhyen Suomessa olon takia kantaväestöä vähemmän kokemuksia alan työtehtävistä ja niin muodoin myös vakiintuneista konventioista ja tuotantoympäristöistä. Toinen syy on tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tuntemus suhteessa ammattiin pyrkimiseen, siinä toimimiseen ja ylipäätään alalle työllistymisen kannalta.

Kolmas syy on tämän tutkinnon osan arviointiin liittyvä problematiikka. Esimerkiksi mediatyön osaamisalan tuotantoprosessien ja -ympäristöjen ammattitaitovaatimukset edellyttävät sitä, että tutkinnon suorittaja osaa toimia AV-tuotantoympäristöissä. Tähän liittyvät arvioinnin kohteet ja kriteerit edellyttävät, että ”[T]utkinnon suorittaja osaa toimia tilaaja- ja asiakaslähtöisissä tuotannoissa osana tuotantotiimiä; osaa tuottaa työtehtävissä tarvittavaa kirjallista materiaalia hyvällä asiakiielellä; osaa oman ammatinimikkeensä tehtäväalueeseen liittyvät verkostot, tuntee sen toimintatavat, osaa hankkia tietoa ja soveltaa sitä omassa työssään” (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005, 32).

Ja niin kysymyksiä nousee lisää: Miten mt. alueita arvioidaan, kun arvioitavana on henkilö, jonka suomen kieli ei vielä riitä ”hyvän” asiakielen tuottamiseen, vaikka ammattitaitovaatimuksissa esitetty ammatin yhteydessä tarvittava englannin kielen taito riittäisi? Entä jos tutkinnon suorittaja on tullut Suomeen vasta niin äskettäin, ettei hänellä ole ollut aikaa ”oppia” kaikkia oman ammattinimikkeensä tehtäväalueeseen liittyviä verkostoja, mutta hän osaa kuitenkin hankkia tietoa ja soveltaa sitä omassa työssään ja voi simuloidun työtehtävän kautta osoittaa kykynsä toimia osana tuotantotiimiä?

Tutkinnon suorittamista varten tarvitaan työnäytteistä kerättyä portfoliomateriaalia sekä tutkintoprosessin aikana syntyvää, suullisesti esitettyä, kirjallista, visuaalista, audittiivista tai graafista näyttömateriaalia, jota täydennetään syventävän ja osaamista valottavan keskustelun avulla. Mitä muuta tarvitaan? Onko jo olemassa ohjeistuksia ja kokemusten kautta syntyneitä tutkinnon suorittajan ja arvioijien kannalta oikeudenmukaiseen ja näyttötutkintojen hengen mukaiseen lopputulokseen johtavia käytäntöjä? Näyttötutkintojen hengen mukaisuudella tarkoitan tässä yhteydessä sitä prosessia, jossa tutkinnon suorittamisen edellytyksenä oleva ammatinhallinta on todennettavissa ja dokumentoitavissa portfolion, itsearvioinnin, täydentävien tehtävien, työpaikka-arvioinnin tai sitä korvaavan asiakas- tai tilaajälähtöisen projektin toteuttamisena.

Tutkinnoilla tarkoitan nimenomaisesti AV-viestinnän ammatillisia näyttötutkintoja, jotka täsmennän koskemaan alan ammatti- ja erikoisammattitutkintoja. Ammatilliset perustutkinnot rajaan tämän tarkastelun ulkopuolelle sen vuoksi, että ammatti- ja erikoisammattitutkinnon tutkintojen perusteet ovat arvioinnin kohteiden suhteen hyvin samankaltaisia.

Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä on haastattelujen ja muun taustamateriaalin avulla nostaa esiin maahanmuuttajien AV-viestinnän näyttötutkintoprosessin erityispiirteitä arvioijien, tutkinnon järjestäjien ja tutorien näkökulmasta. Näitä erityispiirteitä pyrin valottamaan erityisesti kytkemällä ammattitaitovaatimukset suomalaiseen AV-viestinnän toimintakenttään. Kartoitan myös näyttötutkintotilaisuuksissa hyviksi havaittuja keinoja, joilla tutkinnonsuorittajan ja arvioijien välinen vuorovaikutus on saatu toimimaan, tutkintotilaisuudet onnistumaan, ammatillinen osaaminen tunnustettua ja tutkinto - AV-viestinnän ammatti- tai erikoisammattitutkinto suoritettua - kielestä ja kulttuuritaustan eroista huolimatta. Tutkimukseni tuloksien avulla pyrin löytämään uusia

näkökulmia ja välineitä maahanmuuttajien tutkintasuoritusten arvioimiseksi erikoisesti AV-viestinnän näyttötutkinnoissa, mutta toivon niillä olevan käyttöarvoa myös muunlaisessa näyttötutkintojärjestelmän kehitystyössä.

Tutkimukseni tuloksia on mahdollista hyödyntää myös ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa maahanmuuttajien tapauksessa. Erityisesti aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen (AHOTT) käytäntöjen kehittämisessä on sovellusmahdollisuuksia. Omien medianomi AMK-tutkintoon johtavien opintojeni vuoksi näen tutkimuksellani olevan käyttöarvoa myös AV-alan substanssiopettajille, oli sitten kyseessä ammatillinen täydennyskoulutus, ammatillisiin näyttötutkintoihin valmistava koulutus tai ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat. Substanssiopettajat ovat niitä käytännön toimijoita, jotka tulevaisuudessa arvioivat osaamista oppilaitoksissa myös maahanmuuttajien ja muiden vieraskielisten opiskelijoiden kohdalla. Kehittämällä näyttötutkintojärjestelmää maahanmuuttajien kannalta vahvistetaan samalla työperäisen maahanmuuton onnistunutta integraatiota sekä maahanmuuttajien jatkokoulutusmahdollisuuksia. Näin todennetaan Suomen osalta myös EU:n linjauksia eri maissa suoritettavien tutkintojen vertailtavuudesta sekä AHOTT:sta. Osaltaan opinnäytetyöni aihe ja tulokset liittyvät laajemmin myös elinikäisen oppimisen kokonaisuuteen.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 Tietoperustan luominen

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Tietoperustan luomisessa keskeisessä asemassa ovat oman esiymmärrykseni ohella tutkintoihin liittyvät ohjeistukset ja lainsäädäntö, erilaisten kehityshankkeiden tuloksena tuotettu tukimateriaali sekä näyttötutkintosuoritusten arvioijien nauhoitetut haastattelut.

Aikuisten ammatillisia audiovisuaalisen viestinnän näyttötutkintoja, kuten muidenkin ammattialojen näyttötutkintoja, säätelee joukko lakeja, asetuksia, määräyksiä, toimintaohjeita ja suosituksia. Keskeisimmät ovat Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta

(631/1998), Asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta (812/1998), Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja asetuksen muuttamisesta (1013/2005), Näyttötutkinnon perusteet (OPH:n määräykset AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa 1.1.2006) sekä Opetushallituksen henkilökohtaistamismääräys (43/011/2006).

Näyttötutkintotoimintaan, henkilökohtaistamiseen ja maahanmuuttajien koulutushankkeisiin liittyvät projektit ja niistä tuotettu kirjallinen materiaali ovat keskeisessä asemassa verrattessani haastattelumateriaalini havaintoja muihin aiheita sivuavien hankkeiden tuloksiin. Keskeisimmät vertailukohtina käyttämäni hankkeet ovat maahanmuuttajien mediakoulutus- ja työssäoppimisprojekti Mundo sekä maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen ja näyttöjen kehittämisprojekti MANU sekä aikuisopiskelun henkilökohtaistamishanke AiHe. Aikuisten opiskeluun ja erityisesti interkulttuuriseen opetukseen liittyvä kirjallisuus on myös tämän tutkimuksen tietoperustan taustalla.

Tärkeässä osassa ovat myös omassa vastuukouluttajan työssäni tekemät havainnot ja niiden kautta syntynyt esiymmärrys: koordinoimieni AV-viestinnän interkulttuuristen ryhmien opetuksen linjaukset muun muassa työelämän suomen kielen taidon parantamiseksi sekä tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tuntemusten lisäämiseksi ovat osa opinnäytetyöni taustakehystä.

Keskeinen osa tämän opinnäytetyöni tietoperustan luomista on tutkintosuoritusten arvioijien, näyttötutkinnon järjestäjän ja tutorin haastattelut. Opinnäytetyön raamien vuoksi olen keskittynyt nimenomaan tutkintosuoritusten arvioijien, tutkinnon järjestäjän ja tutorin toimintaan ja heidän näkemyksiinsä tarpeellisista kehityskohteista ja rajannut pois maahanmuuttajien näkökulman. Näyttötutkintoprosessin kehittämisessä heidän kokemuksensa ja näkemyksensä ovat arvokkaita, joten jatkotutkimuksen mahdollisuuksia on paljon.

2.2 Haastateltavat ja heidän valitsemisensa perusteet

Haastattelemani henkilöt olivat päätoiminen opettaja, TaL Lasse Keso Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiasta, tuottaja Erkki Kivi, päätoiminen opettaja, FM Matti Ranta-

la Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiasta ja post production producer Jaakko Timonen Generator Post Oy:stä.

Haastateltavien asiantuntijoiden valinnan ensisijaiseksi kriteeriksi nousi heidän kokemuksensa juuri tutkittavan kohderyhmän – maahanmuuttajien – tutkintosuoritusten arvioijina, tutkintotilaisuuksien järjestäjinä tai tutoreina. Lasse Kesolla on viiden vuoden kokemus audiovisuaalisen viestinnän näyttötutkintotoiminnasta arvioijana. Hän on toiminut maahanmuuttajille ja etnisille vähemmistöille suunnatun mediakoulutus- ja työsäoppimisprojekti Mundosin tutorina ja osallistunut näyttötutkintotilaisuuksiin. Erkki Kivellä on laaja kokemus näyttötutkintotoiminnasta vuodesta 1997 lähtien. Hänen arvioijan uransa käsittää n. 600 arvioitua näyttötutkintoa. Kivi on myös ollut arvioimassa Mundo-projektin opiskelijoiden tutkintosuorituksia vuonna 2007. Matti Rantalalla on kymmenen vuoden kokemus näyttötutkintotoiminnasta sekä arvioijana sekä tutkintojen järjestäjänä. Hän toimi Mundo-projektin näyttötutkintotilaisuuksien järjestäjänä ja lisäksi hänellä on kokemusta maahanmuuttajien tutkintoprosesseista myös Mundo-projektin ulkopuolelta. Jaakko Timosella on niin ikään kymmenen vuoden kokemus arvioijana. Timonen on toiminut tutkintotilaisuuksissa erityisesti työnantajapuolen arvioijana ja toimi arvioijana myös Mundo-projektissa.

2.3 Tutkimusmetodi

Opinnäytetyöni on aineistolähtöinen laadullinen tutkimus, jonka keskeisen analysoitavan aineiston muodostavat asiantuntijoiden teemahaastattelut, tutkintojen perusteissa esitettyjen ammattitaitovaatimusten käyttäminen asiantuntijoiden työn tukena sekä aiheita sivuavat ja taustoittavat raportit. Aineiston analyysini pohjaa fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen (Tuomi & Sarajärvi 2006, 33–36). Nojaan tutkimusmetodini valinnassa Laineen (2001, Tuomen & Sarajärven 2006, 35 mukaan) kiteytykseen fenomenologis-hermeneuttisen metodin tavoitteesta: Laine määrittelee metodin keskeiseksi tavoitteeksi tutkittavan ilmiön käsitteellistämisen, jolloin tutkimuksessa pyritään ”nostamaan tietoisiksi ja näkyviin se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi tai se, mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu”. Opin-

näytetyöni kontekstissa haastateltavien asiantuntijoiden kokemukset siis merkityksellistyvät ja näin käsitteellistämisen kautta jo tunnetut asiat tehdään tietoisiksi.

Haastatteluaineiston analyysissä pyrin nostamaan siitä esiin olennaisen ja tulkitsemaan tekemiäni havaintoja tutkimustehtävän kannalta.

3 TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA KÄSITTEITÄ

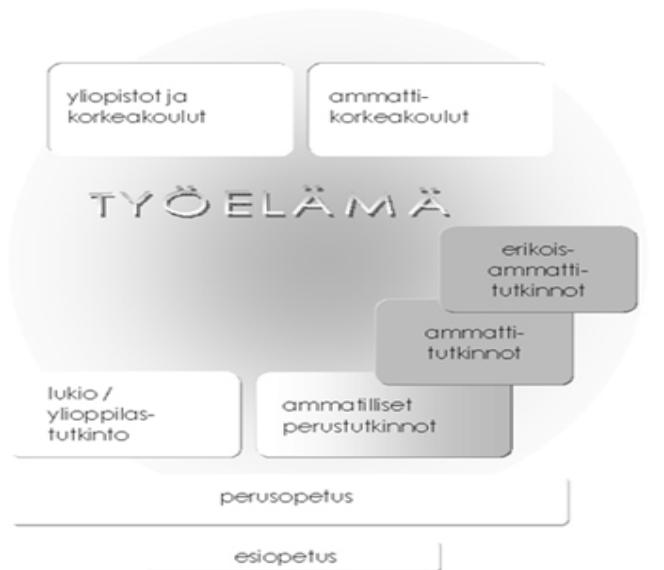
3.1 AV-viestinnän ammatilliset näyttötutkinnot

Tässä luvussa selvitän näyttötutkintojen taustaa, audiovisuaalisen viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkintojen rakennetta ja sisältöjä sekä tutkintoprosessin vaiheita ja tutkinnon arviointia.

Vuodesta 1994 alkaen Suomessa on voinut suorittaa ammatillisen tutkinnon näyttämällä ammatillista osaamistaan. Näyttötutkintojärjestelmän kehittämisen taustalla oli tarve luoda käytäntö, jossa työelämän kasvaviin tarpeisiin saataisiin luotua ammatillista osaamista jäsentävä ja kvalifioiva systeemi korkeakoulujen ulkopuolella tapahtuvalle aikuisten ammatilliselle koulutukselle. Myös elinikäisen oppimisen idea ja tarve tiivistää työelämän ja koulutuksen välistä yhteistyötä loi taustaa ja kehittämisen puitteita näyttötutkintojärjestelmälle.

Näyttötutkinnot ovat keskiasteen tutkintoja. Kuviosta 1 voi nähdä niiden sijoittumisen suomalaiseseen koulutus- ja tutkintojärjestelmään. Näyttötutkintojen tutkintorakenteesta päättää Opetusministeriö.

Näyttötutkinnot Suomen koulutus- ja tutkintojärjestelmässä

Kuvio 1. Näyttötutkinnot Suomen koulutus ja tutkintojärjestelmässä (www.oph.fi/nayttotutkinnot/).

Näyttötutkintoihin osallistuminen on kasvanut vuoden 1995 vajaasta 3000:sta yli 60000:een vuonna 2006 (www.oph.fi/nayttotutkinnot/). Vuoden 2007 ensimmäisellä puoliskolla näyttötutkintoihin perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintotasolla osallistui Suomessa runsaat 43 000 henkilöä, joten tutkintosuoritusten määrä näyttää kasvavan edelleen. Vuonna 2006 AV-viestinnän perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkintojen tutkintotilaisuuksiin osallistui n. 451 tutkinnonsuorittajaa, joista valtaosa osallistui perustutkinnon (138) tai ammattitutkinnon (293) tutkintotilaisuuksiin. (www.oph.fi/nayttotutkinnot/.)

Näyttötutkintojärjestelmässä oli alun alkaen uutta erityisesti se, että osaamisen näyttäminen oli mahdollista sen hankintatavasta riippumatta. Ammatillinen taito saattoi olla työelämässä karttunutta, opiskelemalla hankittua tai vahvan harrastuneisuuden kautta syntynyttä. Työnantajat, koulutuksen järjestäjät ja alan ammattiosaajat laativat yhdessä tutkintojen perusteet, joihin yksilöidyt ammattitaitovaatimukset ja arvostelun kriteeristö kirjattiin.

Ammattialojen lisääntyessä yhteiskunnassa myös näyttötutkintojärjestelmään on tullut lisää ammatti- ja osaamisaloja. Tällä hetkellä ammatillisen osaamisen voi osoittaa 360

näyttötutkinnolla. Perustutkintoja (PT) niistä on 53 kpl, ammattitutkintoja (AT) 185 kpl ja erikoisammattitutkintoja (EAT) 122 kpl (Näyttötutkinto-opas 2007, 14).

Ammatillisilla näyttötutkinnoilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa aikuisten ammatillisia näyttötutkintoja ja tarkemmin ammattitutkinto- ja erikoisammattitutkintoja audiovisuaalisen viestinnän osaamisaloilla. Erotuksena edellisistä ovat vielä ns. nuorisopuolen ammatillisissa oppilaitoksissa suoritettavat ammatilliset perustutkinnot ja niihin liittyvä ammattiosaamisen näyttäminen, jotka eroavat sisällöltään ja suoritustavoiltaan aikuisten ammatillisista näyttötutkinnoista. Ns. nuorisopuolen ammatillisissa oppilaitoksissa suoritettavia tutkintoja tämä tutkimus ei siis käsittele.

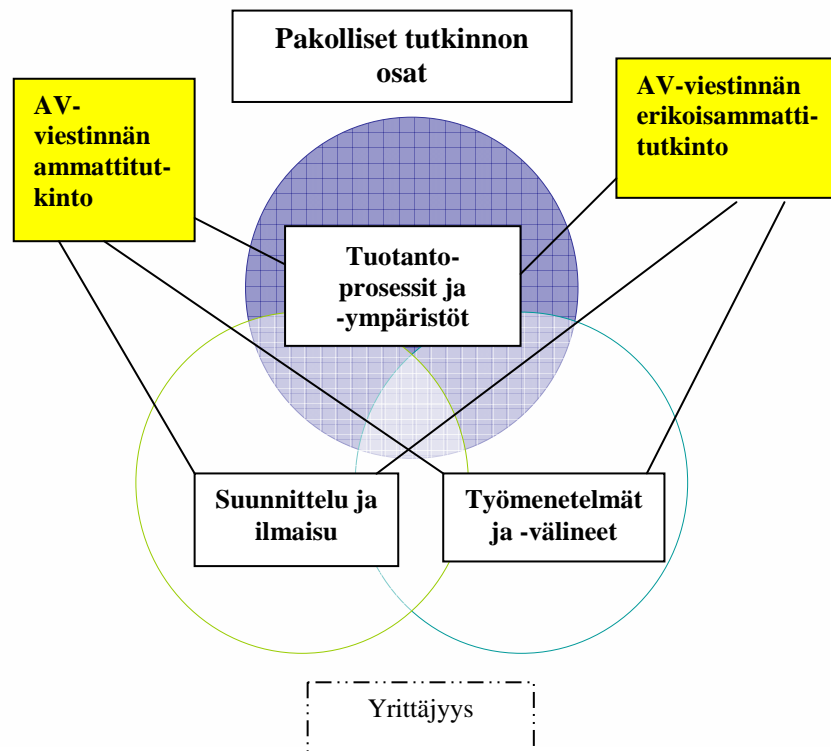
3.2 AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnot

Näyttötutkintoina suoritettavat AV-viestinnän ammatilliset tutkinnot ovat ammattitaidon hankkimistavasta riippumattomia tutkintoja, joiden suorittamisen yhteydessä koulutuksessa, työelämässä ja harrastuksissa hankittua osaamista käsitellään yhtenä kokonaisuutena. Tutkinto on mahdollista suorittaa kerralla tai osissa. Sen suorittaminen valmistavan koulutuksen yhteydessä kertoo työnantajalle, että koulutettava on päivittänyt osaamistaan työelämän vaatimuksia vastaavalle tasolle. (Näyttötutkinto-opas 2007.)

Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinnon osaamisaloja ovat editoinnin, julkaisugrafiikan, kuvauksen ja valaisun, mediatyön, radiotyön, tuotannon ja projektinhallinnan, verkkoviestinnän ja äänityön osaamisalat (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006.2005, 10–11). Erikoisammattitutkinnon osaamisaloja ovat puolestaan editoinnin, julkaisugrafiikan, kuvauksen ja valaisun, käsikirjoittamisen ja konseptinsuunnittelun, ohjauksen, radiotyön, tuotannon ja projektinhallinnan, verkkoviestinnän, virtualisoinnin ja äänityön osaamisalat (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän erikoisammattitutkinto 2006. 2005, 10–11).

3.3 Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinta – AV-viestinnän osaamisalojen pakollinen tutkinnon osa

Audiovisuaalisen viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinto koostuu yhden osaamisalan kolmesta pakollisesta tutkinnon osasta: suunnittelusta ja ilmaisusta, työmenetelmistä ja välineistä sekä tuotantoprosesseista ja -ympäristöistä. Tutkinto on suoritettu, kun yhden osaamisalan kaikki kolme tutkinnon osaa on hyväksyttävästi suoritettu. Lisäksi tutkintoon voidaan liittää vapaaehtoisena osiona yrittäjyys. (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005, 10–11.) Näyttötutkinnossa osaamista arvioidaan tutkinnon osa kerrallaan, mutta tutkintosuorituksen muodostaa kuitenkin osaamisen kokonaisuus. Kuvio 2 havainnollistaa tuotantoprosessien ja -ympäristöjen suhdetta suoritettaviin ammatti- ja erikoisammattitutkintoihin sekä muihin pakollisiin tutkinnon osiin.

Kuvio 2. Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen suhde muihin pakollisiin tutkinnon osiin

Tuotantoprosessit ja -ympäristöt ovat mukana kaikessa AV-viestinnän ammatillisessa toiminnassa: ohjaaja toimii osana tuotantoryhmää ja toteuttaa omaa ammatillista rooliaan esimerkiksi elokuva- tai TV-tuotannoissa. Samoin tekee kuvaaja, äänisuunnittelija, leikkaaja, tuottaja jne. Kaikki toteuttavat ammatillista rooliaan tuotantoprosessin osana, sen eri vaiheissa ja mahdollisesti erilaisina aikoina. Kaikilla on oman erikoisosaamisensa sekä ilmaisullisen että teknisen taidon lisäksi yhteisenä nimittäjänä toimiminen niminomaan tuotannollisessa ympäristössä. Jos kyseessä on esimerkiksi TV:n makasiiniohjelma, tämä yhteinen tuotannollinen ympäristö ohjaajalla, kuvaajalla ja äänittäjällä on TV-studio tarkkaamoineen. Kyseinen tuotanto fyysisesti tapahtuu näille henkilöille samassa tuotantoympäristössä. Entä jos makasiiniohjelmasta lähetetäänkin uusintana osia tai osa jossain toisessa ohjelmassa? Tällöin editoijan työn kannalta tuotantoympäristö on edit-yksikkö, jossa makasiinista leikataan halutut osat ja liitetään uuteen kokonaisuuteen. Saman tuotannon käyttötarkoituksen muuttuessa onkin siirrytty toiseen tuotantoprosessiin ja -ympäristöön: editoinnin prosessiin ja edit-yksikön ympäristöön.

Tuotantoprosessin ja -ympäristön käsitteet voivat siis tarkoittaa eri yhteyksissä erilaisia asioita. Joskus kyse on laajemmasta kokonaisuudesta, johon koko tuotantoryhmä osallistuu, joskus taas on kyse yhden ammattiryhmän omasta tuotantoprosessista ja -ympäristöstä. Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinta ovat juuri tästä syystä mielenkiintoinen ammatillisen osaamisen peili. Oman osaamisen prosessin hallinta ja sen nivominen osaksi laajempaa tuotannollista kokonaisuutta on osa kaikkien AV-viestinnän ammattilaisten ydinosaamista tutkintotasosta riippumatta.

3.3 AV-viestinnän näyttötutkintojen ammattitaitovaatimukset

Ammatillisessa perustutkinnossa osoitetaan ammattitaidon saavuttamiseen tarvittavat tiedot ja taidot. Kuten luvussa 2 mainitsin, tämän tutkimuksen painopiste on ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa, joten tässä yhteydessä rajaan perustutkinnon suorittamisen erityispiirteet tässä tutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle.

Ammattitutkinnossa edellytetään alan ammattityöntekijältä vaadittavaa ammattitaitoa. Tämä ammattitaitovaatimus on määritelty tutkinnon perusteissa siten, että ammattitut-

kintotaso edellyttää alan peruskoulutusta tai sitä vastaavia tietoja ja osaamistasoa, jotka saavutetaan toimimalla vähintään kolme vuotta alan tehtävissä tai vastaavaa osaamista (Näyttötutkinto-opas 2007, 15).

Ammattitutkinnon saaminen näyttötutkinnolla ei siis periaatteessa edellytä alan peruskoulutusta, koska osaaminen on voitu hankkia esimerkiksi vahvan harrastuneisuuden tai työn kautta. Kolmen vuoden työaika alalla tarkoittaa keskimäärin sitä osaamistasoa, jonka voidaan olettaa olevan kolme vuotta alalla olleella ammattilaisella. Käytännössä pitkään ammattikokemus sinällään ei takaa etulyöntiasemaa näyttötutkinnossa lyhyen tai ammattikokemusta omaamattoman tutkinnonsuorittajan kanssa. Viime kädessä on aina kysymys ammatillisen osaamisen näyttämisestä tutkintoprosessissa riippumatta siitä, kuinka kauan kyseisen ammattiosaamisen hankkimiseen on käytetty aikaa ja mistä tieto ja taito on ammennettu. Alaa vahvasti seurannut harrastaja, joka on suorittanut tutkintoon valmistavan koulutuksen, voi olla joissakin tapauksissa huomattavasti kyvykkäämpi tutkintotilaisuuksissa kuin AV-alalla pitkään yhdessä ammatissa ollut ja vahvan mutta kapean osaamisprofiilin omaava ammattilainen, jolla ei ole valmistavan koulutuksen antamaa laaja-alaista ja ajantasaista tietotaitoa tavoiteltavasta tutkinnosta. Edellinen havainto on sekä itselleni tutkintotilaisuuksien arvioijana että kollegoiden kanssa keskustellessani todentunut: edelleenkin ei ole kovin yleistä tulla tutkintotilaisuuteen ilman minkäänlaista valmistavaa koulutusta.

Tutkinto on siis mahdollista suorittaa myös suoraan ilmoittautumalla tutkintotilaisuuteen ja aloittaa tutkintoprosessi osallistumalla tutkintotilaisuuden aloitushaastatteluun. Käytännössä vain harvat kykenevät ilman tarvittavan lisäammattitaidon hankkimista selviämään suoraan tutkintoprosessista. Useimmiten tuo tutkinnon suorittamiseksi edellytettävän tarvittavan ammattitaidon hankkiminen on tapahtunut tutkintoon valmistavassa koulutuksessa. Se on toki mahdollista hankkia myös itsenäisesti opiskellen tai alan työtehtävissä lisää harjaantumalla. Työpaikalla harjaantumisessa on usein kuitenkin ongelmana se, että työpaikat eivät pysty tarpeeksi laaja-alaiseen tiedollisen ja usein myös taidollisen ohjauksen antamiseen suhteessa näyttötutkinnoissa edellytettävään osaamistasoon. Tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa näyttötutkintoon valmistava koulutus onkin edelleen keskeisessä asemassa. Työelämäyhteistyö ja näyttötutkintojen ammattitaitovaatimusten ja arvioinnin kohteiden ja kriteerien ajantasaisuus on kuitenkin yksi keskeinen kehittämiskohde näyttötutkintojärjestelmässä. Uusia tutkintojen osaa-

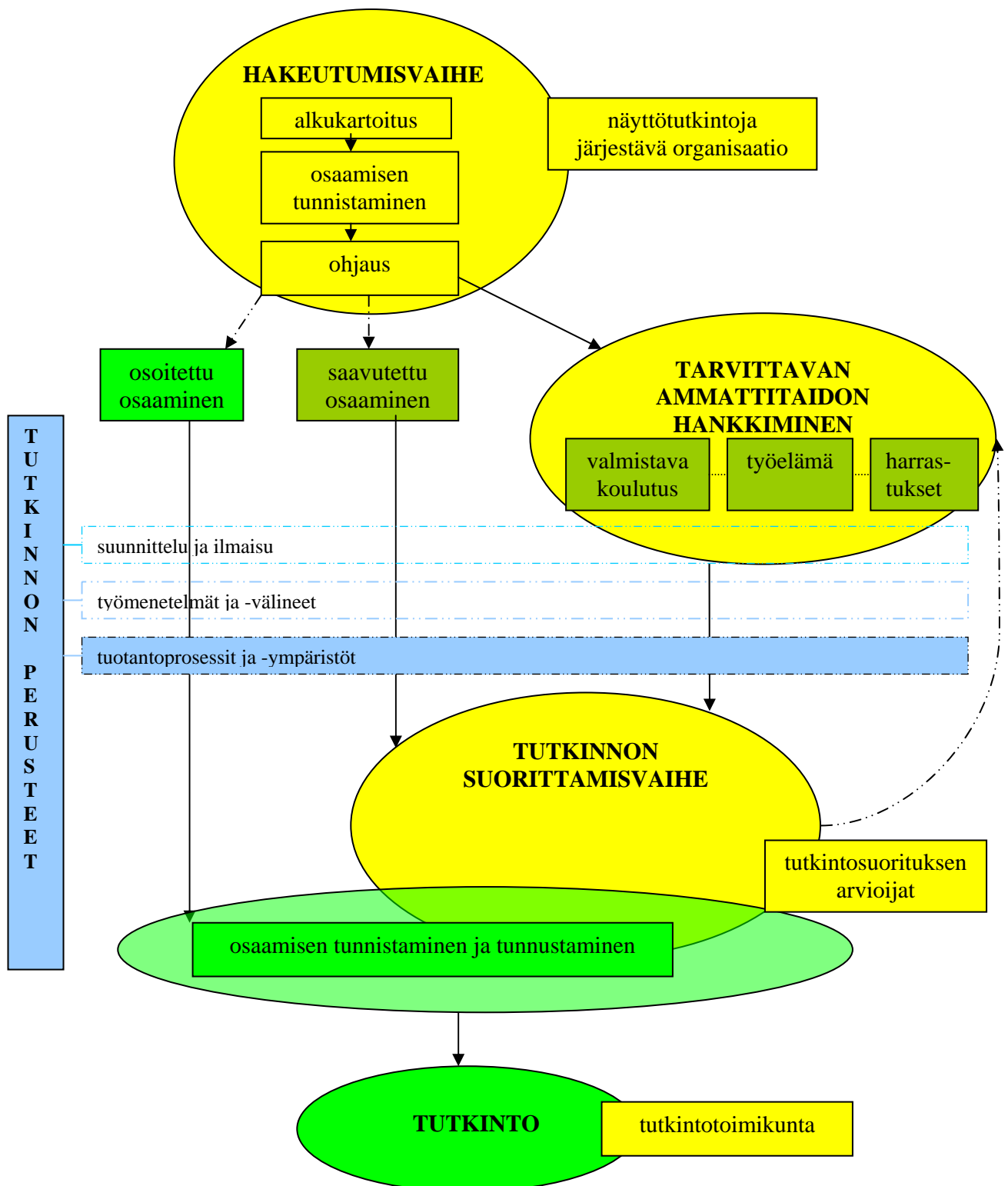
misaloja syntyykin vuosittain lukuisia entisten rinnalle. Tutkintovaatimusten ja osaamisalojen päivitys onkin näyttötutkintojärjestelmässä jatkuvasti käynnissä oleva toimenpide.

Erikoisammattitutkinto ei useilla AV-viestinnän osaamisaloilla perusteiltaan juurikaan poikkea ammattitutkinnosta. Suurin määritelmällinen ero on se, että ammattitutkintotasolla mainitaan kolmen vuoden ammattikokemus alalla tai vastaavat tiedot, kun taas erikoisammattitutkinto edellyttää vähintään viiden vuoden työskentelyä alalla tai vastaavia tietoja sekä useimmiten vielä syventäviä opintoja (Näyttötutkinto-opas 2007, 15).

Ammatti- ja erikoisammattitutkinnon eron AV-viestinnän alalla voi kiteyttää seuraavasti: ammattitutkinnon suorittanut selviää osaamisprofiilinsa mukaisesti alan ammattitehtävistä kun taas erikoisammattitutkinnon suorittajan voi nähdä osaamisalueellaan alan vaativimpien työtehtävien asiantuntijana, jolla on pätevyyttä toimia myös alan esimies-tehtävissä.

3.4 Tutkintoprosessin vaiheet

Tutkintoprosessi on jaettavissa kolmeen osaan, jotka ovat 1) näyttötutkintoon ja/tai siihen valmistavaan koulutukseen hakeutuminen, 2) tutkinnon suorittaminen ja 3) tarvittavan ammattitaidon hankkiminen (Henkilökohtaistaminen näyttötutkinnossa 2007, 5). Kuviossa 3 on havainnollistettu (AV-viestinnän) näyttötutkintoprosessi, jonka vaiheita tarkastelen seuraavaksi.

Kuvio 3. AV-viestinnän näyttötutkintoprosessi.

Näyttötutkintoprosessin ensimmäisessä vaiheessa selvitetään, miltä osin tutkinnonsuorittajan osoitettu osaaminen voidaan esitettyjen asiakirjojen perusteella tunnistaa ja tunnustaa. Tutkinnonsuorittaja on esimerkiksi suorittanut tavoittelemansa tutkinnon osan aikaisemmin jossain toisessa tilanteessa ja esittää siitä asiakirjan. Kyseessä voi olla myös toinen AV-alan ammatillinen tutkinto, joka jonkin tutkinnonosan suhteen vastaa pääosin esimerkiksi samanlaisia suunnittelullisia ja ilmaisullisia vaatimuksia kuin tavoiteltavassa tutkinnossa. (Näyttötutkinto-opas 2007.) Siltä osin, kun tutkinnon perusteissa edellytetyt ammattitaitovaatimukset eivät osaamiskriteerien suhteen näytä täytyvän, henkilö ohjataan hankkimaan lisää tarvittavaa ammattitaitoa. Yleisimmin kyseessä on silloin valmistava koulutus.

Näyttötutkintoon hakeutuessaan tutkinnonsuorittaja on yleensä läheisessä yhteydessä koulutusta tarjoavaan organisaatioon, joka tarjoaa myös koulutusta tarvittavan ammattitaidon hankkimiseksi. Käytännössä koulutukseen hakeutujan palveleminen samassa paikassa on etu myös näyttötutkintoon hakeutujalle. Ohjausta saa hakeutumisasiheesta lähtien samassa paikassa samojen käytäntöjen mukaan. Omien kouluttajakokemuksieni mukaan myös opintopolun henkilökohtaistamisen prosessi sujuu luontevasti tällä periaatteella.

Henkilö voidaan aikaisemmin saavutetun osaamisen perusteella ohjata suoraan suorittamaan näyttötutkintoa eli aloittamaan oman tutkintoprosessinsa arvioijien kanssa käytävällä alkuhaastattelulla. Tällöin henkilöllä ei ole saavutetusta ammattitaidosta sellaista dokumenttia, jonka perusteella saavutettu osaaminen jonkin tutkinnon osan suhteen voitaisiin suoraan tunnustaa tutkintosuorituksiksi. Portfoliomateriaali ja työkokemuksen laaja-alaisuus suhteessa tavoitettuun tutkintotasoon voi jo näyttötutkintoon hakeutuessa olla niin ilmeinen, että henkilön voidaan olettaa selviävän tutkintoprosessista. Tällöin voidaan suositella tutkinnon aloittamista suoraan arvioijien haastattelulla.

Jos henkilö on aikaisemmin suorittanut jonkin tutkintoon liittyvän osan jossain toisessa tutkintotilaisuudessa toisen tutkinnonjärjestäjän alaisuudessa, voidaan tutkintosuoritus hyväksyä osaksi suoritettavaa tutkintoa. Tämä on myös kohta, joka kokemukseni mukaan aiheuttaa epä tietoisuutta joissakin tutkinnon suorittajissa. Voidaan esimerkiksi ajatella, että muualla suoritettujen alan kurssit olisivat suoraan osoitus ammattitaidosta ja odotetaan, että ne sinällään voisivat olla tutkinnossa tunnustettavaa osaamista. Koulu-

tuksella – muullakin kuin kyseiseen tutkintoon valmistavalla ja sen perusteita noudattavalla – on toki merkitystä ammattitaidon kehittymisessä, mutta osaamisen näyttämisen kannalta sillä ei itse tutkintotilaisuudessa ole merkitystä. Vain samaan tutkintoon tai vastaavaan hyväksytysti muualla suoritettu tutkinnonosa voidaan tunnustaa tutkintosuorituksiksi suoraan.

Näyttötutkintoon hakeutumisvaiheessa tutkinnon suorittaja ja tutkinnon järjestäjä allekirjoittavat henkilökohtaistamisasiakirjan. Siinä todennetaan, miltä osin henkilö voi osoittaa osaamisensa dokumenteilla suoraan näyttötutkintotilaisuuksissa ja miltä osin hänellä on saavutettua osaamista, joka ei ole tutkintotodistuksin dokumentoitua, mutta tulee ilmi selkeästi esiin työhistoriasta ja työnäyteportfoliosta. Jos tavoiteltavan tutkinnon perusteissa määritellyt ammattitaitovaatimukset eivät suoraan täyty, henkilö ohjataan täydentämään ammattitaitoaan näiltä osin. Tätä osaa prosessista kutsutaan tarvittavan ammattitaidon hankkimiseksi (vrt. kuvio 3), mikä yleisimmin tarkoittaa osallistumista näyttötutkintoon valmistavaan koulutukseen. Hakeutumisvaiheen arviointiin ja henkilökohtaistamisasiakirjoihin kirjataan osallistumisen laajuus, ts. ne ammattitaidon täydentämiseksi tarvittavat kurssit, jotka valmistavassa koulutuksessa tulisi suorittaa tutkinnon perusteiden mukaisen ammattitaidon saavuttamiseksi.

Ammatin vaihtajat ja vähäisen työkokemuksen omaavat osallistuvat yleensä koko valmistavan koulutuksen kurssitarjontaan. Erityisesti huomioitavaa on, että tarvittava lisäammattitaito voidaan hankkia myös omia työtehtäviä laajentamalla ja työpaikalla oppimalla ja/tai itseopiskelun kautta. Työpaikoilla tämä on kuitenkin harvoin mahdollista. Siksi hyvin suunniteltu, laadullisesti varmennettu ja tutkintojen perusteiden mukainen valmistavan koulutuksen systeemi on rakentunut Suomeen.

Henkilökohtaistamismääräyksessä (2007) tutkintoon hakeutumisvaihe on ensimmäisenä; sen sijaan tutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen eivät seuraa toisiaan, jos henkilö osallistuu valmistavaan koulutukseen. Tällöin tutkintotilaisuudet alkavat joko valmistavan koulutuksen aikana – yleensä sen loppujaksolla – jolloin tutkinnon suorittaminen tapahtuu pääsääntöisesti tarvittavan ammattitaidon, so. yleensä valmistavan koulutuksen, hankkimisen jälkeen (vrt. kuvio 3). Jos sen sijaan hakeutumisvaiheen jälkeen siirrytään suorittamaan tutkintoa ja näyttösuunnitelmaan kirja-

taan ammattitaidon täydentämistä vaativia kohtia, järjestys noudattelee Henkilökohtaistamismääräyksen (2007) ”virallista” järjestystä ja kolmijakoa.

Tutkintoprosessiin liittyvät ilmaukset aiheuttavat kokemusteni – sekä myös haastattelemieni asiantuntijoiden mukaan – epäselvyyttä paitsi opiskelijoiden keskuudessa, myös arvioijille. Esimerkiksi ilmaukset ”Pyrkimys oppilaitos- ja opetussuunnitelmalogiikasta pois” ja ”Tehokkaaseen työelämälähtöiseen tutkintojen suorittamiseen”, joita käytettiin esimerkiksi Audiovisuaalisen viestinnän tutkintotoimikunnan seminaarissa 13.2.2008, eivät avaudu kovinkaan monelle arvioijalle tai valmistavan koulutuksen järjestäjälle vaivattomasti. Pyrkimys irtautua jo suoritettujen opintojen toistamisesta ja hankintavasta riippumaton ammattitaidon näyttäminen sekä opiskelun päällekkäisyyksien välttäminen on sinänsä hyvin kannatettavaa – siihen henkilökohtaistamisellakin pyritään. Koulutusta tarjoavien organisaatioiden kannalta henkilökohtaistamismääräyksen mukainen täydennyskoulutuksen järjestäminen asettaa kuitenkin suuria haasteita sen organisoinnille, aikataulutuksille sekä teknisille ja taloudellisille resursseille. Näin on tilanne myös AV-viestinnän näyttötutkintojen kohdalla, mutta kehitystarpeet on laajalti tunnistettu ja paljon on toki erilaisten hankkeiden muodossa viime vuosina tapahtunutkin.

Henkilökohtaistaminen ei tarkoita opetuksen yksilöllistämistä. Jokainen opiskelija ei voi saada omaa opettajaa eikä paikata koulutukseen osallistumalla vain jotain yksittäistä asiaa. Myös tarvittava lisäammattitaito koostuu kokonaisuuksien hallinnasta, kuten sen hankkimiseksi suunnitellut koulutusohjelmatkin. AV-viestinnän alalla on toki mahdollista räätälöidä – henkilökohtaistamismääräyksen mukaisesti – tutkintoon valmistava koulutus opiskelijan jo saavutettuun osaamiseen sovittaen. Tärkeää on kuitenkin jo tutkintoon hakeutumisvaiheessa selvittää opiskelijalle niitä rajoja ja menetelmiä, joilla henkilökohtaistaminen tehdään ja myös pitäytyä laaditussa suunnitelmassa. Henkilökohtaistamiskäytäntöjen avaaminen ja selkeyttäminen myös tiedottamisen osalta ovat haastavia prosesseja tutkintoja ja/tai koulutusta tarjoaville organisaatioille.

Kuten aiemmin totesin, omien ja kollegoideni kokemusten mukaan käsitteet ja ilmaukset aiheuttavat hämmennystä myös opiskelijoiden – sekä natiivien että erityisesti maahanmuuttajien – keskuudessa. Ilmaukset ”osoitettu osaaminen”, ”saavutettu osaaminen” ja ”tarvittavan ammattitaidon hankkiminen” voivat olla outoja ja niiden merkitys avautuu edelleen varsin vaivalloisesti valtaosalle tutkinnon suorittajia.

Prosessin toisessa vaiheessa, tutkinnon suorittamisessa, sovitaan yhdessä tutkinnon suorittajan kanssa osaamisen suorittamisesta, ts. laaditaan tutkinnon suorittajan henkilökohtainen näyttösuunnitelma. Usein se on tehty tutorin kanssa valmiiksi jo tutkinnon alkuhaastatteluun mentäessä. Niille tutkinnon suorittajilla, joille hakeutumisvaiheessa on tehty henkilökohtaistamisasiakirja, mutta ei näyttösuunnitelmaa, se tehdään viimeistään näyttötutkintotilaisuuden alkuhaastattelussa.

Tutkinnon suorittajan osaaminen arvioidaan alkuhaastattelujen, työnäyteportfolion ja keskustelun avulla kyseisen tutkinnon perusteiden ja arviointikriteereiden mukaisesti. Yleensä osaamista täsmennetään ja tutkintosuoritusta täydennetään lisätehtävin ja/tai tehdään asiakas- tai tilaajalähtöinen projektityö. Lisätehtävien ja/tai projektityön suorittamiseen annettu aika vaihtelee muutamista viikoista useisiin kuukausiin ja riippuu tutkintoja järjestävän organisaation käytännöistä – ja myös aikataulusta, joka tutkinnon suorittajan kanssa on sovittu. Lisäksi sovitaan mahdollisen työpaikkakäynnin ajankohdasta ja/tai simuloitun työtehtävän tai tehtäväkokonaisuuden toteuttamisesta. Osaamisen todentamisen jälkeen arvioijat tekevät ehdotuksen tutkintosuorituksen hyväksymisestä alan tutkintotoimikunnalle.

Näyttötutkintojen pohjana on ammattitaitovaatimusten kuvauksen perustana oleva parhaiten alalle soveltuva pätevyystyypitys. Ammattitaitovaatimukset kattavat myös työelämässä tarvittavan kielitaidon ja sosiaaliset valmiudet. Yksi tutkinnon osa muodostaa yhden ammattipätevyyden osa-alueen, joka voidaan erottaa itsenäiseksi ja arvioitavaksi kokonaisuudeksi. Näyttötutkinnon voi suorittaa opiskelijan oman valinnan mukaan osakerrallaan tai yhtenä kokonaisuutena. (Radiotyö ja verkkomedia (RAVE) 2007, 4.)

3.5 Arvioijat ja kolmikanta

Näyttötutkintojen järjestämisestä ja valvonnasta vastaavat tutkintotoimikunnat. Ne koostuvat työnantajien, työntekijöiden, opettajien ja – jos vallitsevana toimintamuotona on itsenäinen ammatinharjoittaminen – myös ammatinharjoittajien edustajista. Tutkintotoimikuntien toimialoista ja -alueista päättää Opetushallitus, joka asettaa ne enintään

kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tutkintotoimikunnat hyväksyvät näyttötutkintojen järjestämistä suunnittelevien organisaatioiden järjestämissuunnitelmat ja tekevät näiden kanssa järjestämissopimuksen. Tutkintotoimikunta vastaa myös järjestämisedellytysten asianmukaisuudesta ja järjestämissopimusten noudattamista. (Näyttötutkinto-opas 2007, 44–47.) AV-viestinnän näyttötutkintotoimintaa valvoo Audiovisuaalisen viestinnän tutkintotoimikunta.

Näyttötutkintoja järjestävä organisaatio toimittaa tutkintotoimikunnalle tiedot käyttämistään näyttötutkintosuoritusten arvioijista sovitulla tavalla. Näyttötutkinto-opas (2007) määrittelee, että arvioijalla tulee olla hyvä ammattitaito kyseessä olevan tutkinnon alalta. Tutkintotilaisuuksissa toteutetaan niin sanottua kolmikantaa. Jokaista tutkinnon osaa arvioi työnantaja-, työntekijä- ja opetusalan osapuolta edustava tutkintotoimikunnan hyväksymä arvioija, joista yksi on suorittanut näyttötutkintomestarin koulutuksen. Näyttötutkintomestarin koulutuksen laajuus on 25 opintopistettä (15 ov) ja se järjestetään Opetushallituksen vahvistaman koulutusohjelman perusteiden mukaisesti henkilökohtaistaminen huomioon ottaen. (Näyttötutkinto-opas 2007, 28.)

Tämän luvun lopuksi siirryn kohti opinnäytetyöni keskiössä olevaa ilmiötä, maahanmuuttajataustaisia näyttötutkinnon suorittajia. Tarkastelen lyhyesti maahanmuuttajakäsitteen monitulkittaisuutta ja erityisesti näyttötutkinnon henkilökohtaistamista maahanmuuttajien näkökulmasta.

3.6 Maahanmuuttajat ja näyttötutkintoprosessi

3.6.1 Kuka on maahanmuuttaja?

Maahanmuuttoviraston määritelmän mukaan maahanmuuttajalla tarkoitetaan maasta toiseen muuttava henkilöä. Maahanmuuttaja on yleiskäsite, joka koskee kaikkia eri perusteiden muuttavia henkilöitä. (www.migri.fi.) Esimerkiksi Saukkonen (2007) kuitenkin toteaa, että maahanmuuttaja-käsitteessä on kyse sisäisesti hyvin monipuolisesta kokonaisuudesta: eri maahanmuuttajaryhmien kulttuuriset tarpeet, odotukset ja taipumukset saattavat poiketa toisistaan huomattavasti, ei ainoastaan kansallisuuden ja kulttuurin,

vaan myös itse muuton perusteiden mukaisesti. Forsander (2004, 106) erottaa toisistaan seuraavat maahanmuuttoperusteiden muodot:

- työperusteinen maahanmuutto (asiantuntijat, muut ammattilaiset, keikkatyöläiset, yrittäjät, kansainväliset harjoittelijat, au-pairit ja muut kotitaloustyöntekijät, sesonkityövoima)
- perheperustainen maahanmuutto (kansainvälinen perheenmuodostus ja perheenyhdistäminen)
- etnisperustainen muutto (inkerinsuomalaisten perheenjäsenet, nykyisten tai entisten Suomen kansalaisten paluumuutto)
- opiskeluun perustuva muutto (tutkinto-opiskelijat, opiskelijavaihto)
- eläkeläisten muuttoliike (eläkkeelle jääneiden nykyisten tai entisten Suomen kansalaisten paluumuutto, Suomen kansalaisten rotaatiomuutto ”etelän” ja Suomen välillä, maahanmuuttajataustaisten rotaatiomuutto lähtömaan ja Suomen välillä)
- pakolaiset (turvapaikkaprosessissa olevat, oleskeluluvan saaneet turvapaikanhakijat, kiintiöpakolaiset)
- laitton tai dokumentoimaton muutto (oleskeluluvan tai viisumin ylittäjät, ihmiskaupan uhrit, trafficking, maahan jääneet kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet, dokumentoimattomasti maassa oleva ja työskentelevä työvoima).

Maahanmuuton syitä on siis runsaasti ja maahanmuuttajien ammatillinen ja koulutuksellinen tausta on hyvin heterogeeninen, puhumattakaan kulttuuritaustojen moninaisuudesta. Omat kokemukseni interkulttuuristen ryhmien kouluttajana ovat myös osoittaneet, että suomen kielen osaamisen tason vaihtelut ovat hyvin suuria. Tätä tukevat myös tämän tutkimuksen haastattelumateriaali sekä maahanmuuttajien ammatilliseen koulutukseen liittyvät aiemmat tutkimukset, kuten esimerkiksi MANU-projekti. Tutkintoon valmistavassa koulutuksessa saattaa olla maahanmuuttajia, jotka ovat asuneet ja työskennelleet Suomessa jo parikymmentä vuotta. Toisaalta vahvan AV-alan ammatillisen taustan omaavalla opiskelijalla saattaa olla opintojen alkuvaiheessa suuria puutteita suomen kielen taidoissaan, mutta aiemmin hankittu AV-alan työkokemus ja voimakas opiskelumotivaatio on mahdollistanut tutkintoon valmistavaan koulutusohjelmaan hakeutumisen ja pääsyn.

3.6.2 Maahanmuuttajat ja näyttötutkinnon henkilökohtaistaminen

Opas *Henkilökohtaistaminen näyttötutkinnossa – välineitä näyttötutkintoprosessin toimijoille* (2007, 5) määrittelee henkilökohtaistamisen seuraavasti:

Henkilökohtaistaminen tarkoittaa näyttötutkinnon suorittajan ja opiskelijan ohjaus-, neuvonta-, opetus- ja tukitoimien asiakaslähtöistä suunnittelua ja toteuttamista. Siinä otetaan huomioon myös erilaisesta kulttuuri- ja kielitaustasta sekä muista syistä, kuten luki- ja kirjoitushäiriöistä, johtuvat erityistarpeet.

Merkittävää tämän tutkimuksen kannalta on siis maininta, että henkilökohtaistamisessa on otettava huomioon myös erilaisesta kulttuuri- ja kielitaustasta johtuvat erityistarpeet ja lähtökohdat. Todettakoon jo tässä, että vaatimus kulttuuri- ja kielitaustasta johtuvien erityistarpeiden ja lähtökohtien huomioon ottaminen jää mielestäni melko abstraktiksi, mitä abstraktiutta opinnäytetyöni toivon mukaan myös konkretisoi. Näyttötutkintopissaassa kulttuuri- ja kielitaustan mahdollinen vaikutus tutkintosuoritukseen täsmennetään huomioon otettavaksi siten, että ”kielitaidon mahdolliset puutteellisuudet eivät vaikuta suoritusta heikentävästi. Puutteellisen kielitaidon vuoksi voidaan tutkintotilaisuuksissa käyttää piirroksia, kuvia ja muita havainnointivälineitä asioiden selventämiseksi. Myös kirjallisia osia voi täydentää suullisesti. Lähtökohta on kuitenkin se, että maahanmuuttajalla on samat ammattitaitovaatimukset kuin muillakin tutkinnon suorittajilla.” (Näyttötutkinto-opas 2007, 87.)

Kuten johdannossa totesin, työni yksi tarkoitus on haastatteluin kartoittaa näyttötutkintotilaisuuksissa hyviksi havaittuja keinoja, joilla tutkinnonsuorittajan ja arvioijien välinen vuorovaikutus on saatu toimimaan, ts. miten kielestä ja kulttuuritaustan eroista huolimatta on silti saatu tutkintotilaisuudet onnistumaan, ammatillinen osaaminen tunnistettua ja tutkinto suoritettua. Seuraavaksi siirryn tutkimaan kokemuksia maahanmuuttajien näyttötutkintoprosesseista tarkemmin.

4 KOKEMUKSIA MAAHANMUUTTAJIEN NÄYTTÖTUTKINTOPROSESSISTA

Tässä luvussa tarkastelen ensin maahanmuuttajien ohjauksen taustaa ja käytäntöjä AiHe - aikuisopiskelun henkilökohtaistaminen –projektissa, Maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen ja näyttöjen kehittämisprojekti MANU:ssa sekä maahanmuuttajien media-koulutus- ja työssäoppimisprojekti Mundossa ja sen jälkeen haastatteluaineistoni kautta. Tarkasteluani taustoittavat myös omat havaintoni ja kokemukseni Adultan AV-viestinnän interkulttuurisista koulutusohjelmista, joissa kussakin on 15–24 opiskelijaa (n. 35 % maahanmuuttajia ja 65 % äidinkielenään suomea puhuvia). Pysin tuomaan esiin keskeisimmät huomiot, joilla on mielestäni eniten sovellusarvoa maahanmuuttajien opinto- ja tutkintopolulla yleensä sekä erityisesti AV-viestinnän ammatillisia tutkintoja suoritettaessa.

4.1 Maahanmuuttajien ohjauksen taustaa ja käytäntöjä projektien valossa

AiHe-projekti oli Opetushallituksen koordinoima, Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ja opetusministeriön rahoittama aikuisopiskelun henkilökohtaistamishanke, joka toteutettiin vuosina 2001–2006. Projekti tuki henkilökohtaistamisen suunnittelun, näyttöjen suunnittelun ja toteutuksen sekä tarvittavan ammattitaidon hankkimisen käytäntöjen kehittämistä. Kiteytettynä tarkoitus oli siis näyttötutkintotoiminnan laadun ja vaikuttavuuden kehittäminen henkilökohtaistamisen avulla.

(www.oph.fi/nayttotutkinnot/AiHe.)

AiHe-projekti jäsensi näyttötutkintoprosessin kolmeen vaiheeseen, joissa velvoitetaan tutkinnonjärjestäjiä ja tutkintoon valmistavaa koulutusta tarjoavia organisaatioita neuvontaan ja suorittajien ohjaukseen. Luvussa 3.1.3 kuvattu kolmivaiheisuus – hakeutuminen, tutkinnon suorittaminen ja tarvittavan ammattitaidon hankkiminen – perustuu juuri AiHe-projektissa muodostettuun kehikkoon, johon liittyvät myös tutkinnon suorittajien neuvonta ja ohjaustoimet. AiHe-projektin keskeiset havainnot koottiin Opetushallituksen julkaisemaksi kirjaseksi *Henkilökohtaistaminen näyttötutkinnossa* (2007).

MANU-projekti (Maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen ja näyttöjen kehittäminen) toteutettiin Aike ry:n koordinoimana kumppanuushankkeena vuosina 2004–2008. Sen yhtenä tavoitteena oli kehittää näyttötutkintojen suorittamiseen tukimalleja, joilla edistetään maahanmuuttajien suoriutumista ammattitaitonsa osoittamisessa näyttötilanteissa. Hankkeen keskeinen huomio oli, että ongelmana maahanmuuttajien näyttötutkintojen arvioimisessa on erottaa ammatillisen osaamisen arvioiminen kielellisen osaamisen arvioimisesta. Hankkeessa toimivat pohtivat, miten maahanmuuttajat voisivat aiempaa paremmin valmistautua ja suoriutua oman ammattitaitonsa osoittamisesta tutkintotilaisuuksissa. (MANU-projektin tavoitteet 2008.)

MANU-projektissa olivat mukana laitoshuoltajan ammattitutkinto, linja-autonkuljettajan ammattitutkinto sekä sihteerin ammattitutkinnon osa, sihteerin tietohallintatyö (Arola ym. 2008). Perusteiltaan ne poikkeavat erittäin paljon AV-viestinnän ammattitutkinnon ja erikoisammattitutkinnon (myös perustutkinnon) ammattitaitovaatimuksista. Siten kaikki MANU-projektin monet arkielämän ja tutkintotilanteiden kautta syntyneet hyvät kehittämiskohteet ja suositukset eivät sellaisenaan ole suoraan AV-viestinnän tutkinnonsuorittajien hyödynnettävissä. Sen sijaan olen käyttänyt MANU-projektin kokemuksia ja tapoja lähestyä maahanmuuttajien tutkintoprosessia ja ohjeistukseen sekä neuvontatyöhön liittyviä huomioita tämän tutkimuksen taustamateriaalina.

Yksi keskeinen vaikutin tämän tutkimuksen tekemiselle on ollut kolmivuotinen, vuosina 2004–2007 toteutettu Suomessa asuville maahanmuuttajille ja etnisille vähemmistöille suunnattu media- ja työssäoppimisprojekti Mundo. Projektin kansalliset yhteistyökumppanit olivat YLE, Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, Dream Catcher Oy sekä kansainväliset kumppanit Englannista, Hollannista, Kreikasta, Saksasta ja Slovakiasta. Projektin avulla pyrittiin lisäämään monikulttuuristen asioiden ymmärrystä media-alan työnantajien keskuudessa sekä median avulla suuren yleisön keskuudessa sekä parantamaan maahanmuuttajataustaisten media-alan ammattilaisten työllistymistilannetta Suomessa. Lisäksi projektin aikana koulutettiin maahanmuuttajataustaisia media-alan työntekijöitä Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiassa kahden vuoden ajan, työssäoppimajaksojen avulla YLEn Basaari-toimituksessa ja Dream Catcher Oy:ssä radiossa, printti- ja verkkomediassa sekä tehokkaan tiedotuksen ja sidosryhmätapaamisten avulla. Mundo-projektin loppuvaiheessa 21 opiskelijaa suoritti AV-viestinnän ammatti- tai erikois-

ammattitutkinnon ja kolme opiskelijaa osatutkinnon keväällä 2007. (Mundo-projektin loppuraportin tiivistelmä 2007.)

Mundo-projektin kokemukset tarjoavat hyvän pohjan tämän tutkimuksen aihepiirille – henkilökohtaisia kokemuksiaan siitä kuvaavat myös haastattelemanasi asiantuntijat, jotka kaikki olivat Mundossa jollain tavalla mukana. Mundo-projekti tuotti tutkintojen lisäksi myös toimivia käytäntöjä, kuten tutorointimallin, työssäoppimismallin, DigiTales - koulutus- ja tuotantomethodin, mediakasvatusmallin sekä uuden ohjelmaformaatin YLEn Basaari-ohjelmaa varten. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavimpia on Mundo-projektissa käytössä ollut tutorointimalli, jonka kokemuksista on opittavaa tarvittavan ammattitaidon hankkimisessa näyttötutkintoon valmistavissa koulutuksissa. Tutorointimalleja toteutettiin Mundossa kolmella tavalla: suurryhmätutorointina, pienryhmätutorointina sekä henkilökohtaisena tutorointina. Varsinkin kuukausittain tapahtuvalla henkilökohtaisella tutoroinnilla nähtiin olevan merkitystä sekä opiskelijan sitouttamisessa opiskeluun että informaation välittäjänä työssäoppimisesta vastaavalle. (Case closed? 2007.)

Mundon tutorointimalli voisi olla käyttökelpoinen näyttötutkintomateriaalin keräämisessä, tutkintoprosessin selkiyttämisessä ja näyttötutkintotilaisuuteen valmistautumisessa. Tähän Mundossa henkilökohtaista tutorointia on käytettykin. Valmistavan koulutuksen aikana välitetty informaatio ja sen muoto on oleellista. Lähtökohtana tulisi olla arvioijien ja näytön suorittajien jaettu käsitys tutkintotilaisuuksien etenemisestä, osaamisen näyttämisen tavoista, arvioinnin kriteereistä, suorittajan mahdollisista huomioitavista erityistarpeista sekä arvioijien erilaisista rooleista tutkintosuorituksen aikana.

Mundon aikana kehitetty työssäoppimismalli, joka perustui Helsingin ammattikorkeakoulu Stadian ja tuotantoyhtiöiden yhteistyöideaan, sisältää monia havaintoja, jotka ovat hyödynnettävissä niin maahanmuuttajien kuin osin myös äidinkielenään suomea puhuvien opiskelijoiden työssäoppimisjaksoilla. Työssäoppimisjaksot ovat usein myös niitä tilaisuuksia, jolloin tutkinnonsuorittaja voi antaa näyttöä ammatillisesta osaamisestaan aidossa työ- ja tuotantoympäristössä. Näyttötutkintotilaisuuksiin sisältyvä työpaikka-arviointi kannattaakin ajoittaa työssäoppimisjaksolle silloin, kun tutkinto suoritetaan nivottuna siihen valmistavaan koulutukseen. Usein työpaikka-arviointi sijoitetaankin

valmistavien koulutuksen loppukuukausille, jos tavoitellaan kaikkien tutkinnon osien suorittamista yhtenä kokonaisuutena.

4.2 Asiantuntijoiden kertomaa

Haastatteluaineiston teemat (LIITE 1) seuraavat tutkintoprosessin etenemistä alkuhaastattelusta arviointivaiheeseen ja haastateltavien huomioihin arviointitilaisuuksista yleisellä tasolla sekä arvioijien havaitsemiin kehitystarpeisiin. Olen haastatellut neljää arvioijaa ja päätoimista opettajaa TaL Lasse Kesoa Helsingin ammattikorkeakoulu Stadiasta, Tuottaja Erkki Kiveä, päätoimista opettajaa, FM Matti Rantalaa Stadiasta sekä post production producer Jaakko Timosta Generator Post Oy:sta (ks. luku 2.2). Nauhoitetut haastattelut kestivät tunnista puoleentoista. Analysoin seuraavassa haastatteluaineistoa teemojen mukaisesti.

4.2.1 Kohti AV-viestinnän ammatillista näyttötutkintoa

Näyttötutkintoprosessin luonteen ymmärtäminen sinänsä vaatii useimmilla tutkinnon suorittajilla aikaa ja kirkastuu vähitellen valmistavan koulutuksen aikana. Maahanmuuttajataustaisilla tutkinnonsuorittajilla aikaisemmassa kotimaassa omaksutut käsitykset opiskelusta ja tutkintojen suorittamisesta poikkeavat usein paljon suomalaisen näyttötutkintojärjestelmän kontekstista. Siksi näyttötutkintojen läpäiseminen vaatii heiltä useimmiten valmistavan koulutuksen suorittamista ja ohjausta. Monesti myös suomen kielen taitoa on vahvistettava erityisesti ammattisanaston, mutta usein myös peruskielitaidon osalta. Myös tutkintoprosessissa maahanmuuttajataustaisen tutkinnonsuorittajan taustasta johtuvat erityispiirteet olisi otettava huomioon tutkinnon perusteita unohtamatta (Näyttötutkinto-opas 2007, 87). Mundo-projektin tutorina toiminut Lasse Keso tiivistää ohjauksen keskeistä problematiikkaa:

Kyllä mä itse koen sillä tavalla, että se lakitekstityyppinen tutkinnon perusteiden määrittelemine on jossain määrin ristiriidassa sen käytännön tekemisen kanssa. Jos sitä suomalaistenkin on joskus vähän vaikea ym-

märtää, että mitä tää hyvin monimutkaisestikin sanottu hallinnollinen teksti on, mitä se tarkoittaa, niin kyllä se varmaan on aika vaikea maahanmuuttajankin sieltä löytää. Eli se oli yks sellanen tehtävä olla siinä välissä tulkkina kääntämässä sitä selkokielelle.

Monissa maahanmuuttajien lähtömaissa opetus on edelleen hyvin autoritaariseen opettaja-oppilas-suhteeseen perustuvaa ja koulutuksen kulttuuri perustuu mitattaviin asioihin, koesuorituksiin ja joko suullisiin tai kirjallisiin kuulusteluihin. Näissä pohjalla on opetettu tieto ja taito, ei niinkään osaaminen sinänsä ja sen näyttäminen näyttötutkinnossa. Matti Rantala kiteyttää haasteen:

...Sen läpikäyminen et mikä on tämän järjestelmän [näyttötutkintojärjestelmän] ero siihen muodolliseen koulujärjestelmään ja paikka siinä koulutusjärjestelmässä. Niin se on se vaikea asia.

Rantala toimi Mundo-projektissa näyttöjen järjestäjänä ja tähän järjestäjän rooliin kuului myös koulutukseen osallistuneiden opiskelijoiden ohjausta tutkintoprosessissa. Hänen mukaansa prosessin vaiheiden selkokielistäminen on saatava tutkinnon suorittajien tietoisuuteen jo ennen tutkintotilaisuuksiin menoa.:

...Että mitä se arviointiruljanssi on eli mihin perustuu se arviointi, että käydään tutkinnon perusteita läpi... sit mä selkokielistän sitä, käydään sitä ruljanssia läpi että miten näyttö etenee, mitä vaiheita siinä on ja kuinka niihin vaiheisiin tulisi valmistautua...käydään sitä arvioitsijoiden roolitusta ja sitä arvioitsijoiden työnjakoa ja arvioitsijoiden lähestymistapaa sillä tavalla, että tutkinnonsuorittaja tietää, mitä arvioitsija tekee, kun ne tekee sitä arviointiduuniaan.

Keskeistä on asian avaaminen kullekin tutkinnon suorittajalle henkilökohtaisesti eli sen selvittäminen, millaisin keinoin näyttötutkintojärjestelmän periaate ja tavoiteltavan tutkinnon – tässä tapauksessa siis AV-viestinnän ammatti- tai erikoisammattitutkinnon – perusteet suhteessa hänen tavoittelemaansa tutkintoon parhaiten aukeavat, ts. mitä on osattava ja millä tavoin osaaminen tutkintotilaisuuksissa näytetään.

Erkki Kivi näkee haasteellisena tutkinnon suorittajan oikean tutkintotavoitteen määrittämisen. Informaatio ammattitaitovaatimuksista ja niistä kriteereistä, joihin AV-viestinnän osaamista verrataan, ei useinkaan ole avautunut riittävästi:

Se on yleisin ongelma kaikissa näytöissä, et sinne tulee ihminen, joka ei oo täysin varma ja vakuuttunut [tutkintotavoitteestaan]... että sillä on vääriä opastuksia ja vääriä tietoja. On aikamoinen homma saada hienotunteisesti väännettyä se oikeille raiteille, minkä hän itsekin hyväksyy, mihin on reaalisia mahdollisuuksia.

Ongelma on Kiven mukaan yleinen kaikissa näyttötutkintotilaisuuksissa sekä natiiveilla suomalaisilla että maahanmuuttajataustaisilla tutkinnon suorittajalla.

Informaatio AV-viestinnän näyttötutkinnon prosessista, sen suorittamistavoista ja yksityiskohdista tulisi saada mahdollisimman selkeästi esiin opiskelijan ohjauksen aikana jo valmistavassa koulutuksessa tai infotilaisuuksissa. Tähän on tutkintoja järjestäviä organisaatioita ohjeistettukin ja näyttötutkintojen järjestämissopimus ja tutkintojen järjestämisoikeudet edellyttävät tällaista informaatiota ja siitä yleisesti tiedottamista. Tiedotusvelvollisuus ja informaatiotilaisuudet eivät kuitenkaan sinällään näytä riittävän, kun puhutaan erityisryhmistä, tässä tapauksessa maahanmuuttajataustaisista tutkinnonsuorittajista. Myös arvioijien ammattitaito, koulutus ja joskus myös henkilökohtainen kokemustausta on merkittävää, kuten Kivi toteaa:

Se että tuntee muita kulttuureita käytännössä, on matkustellut, on ollut lomalla, on ollut töissä, se on kaiken lähtökohta...että pystyy suhtautumaan maahanmuuttajiin. Laki on laki kuitenkin sama kaikille, ei siellä lue et minkävärisiä pitää mitenkään kohdella, että pitää ottaa se laki ensin käteen ja sieltä kautta lähteä sitten sitä henkilökohtaistamista ja soveltamista.

Opastus ja tutkinnon suorittajien ohjeistus näyttävät olevan on hyvin kiinteästi sidoksissa siihen näyttötutkinnon alaan, jolta tutkintoa ollaan suorittamassa. Mundo-projektissa myös tutkinnon järjestäjällä Matti Rantalalla oli mahdollista osallistua tutkinnon suorittajien ohjaukseen, koska ammattitaitoa täydentävää koulutusta tarjoava organisaatio ja tutkintotilaisuudet järjestävä organisaatio oli kummassakin tapauksessa Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia:

Kun nämä tutkinnon suorittajat toimittaa sen materiaalin suurin piirtein viikkoa ennen sitä tilaisuutta, joskus aikasemminkin, niin siinä yhteydessä jos tää tutkinnonsuorittaja haluaa mun kans käydä sitä materiaalia läpi, niin toki me käydään sitä läpi mutta aina sillä silmällä että mä en tee ratkaisuja, et ne on arvioitsijat, joille hän esittelee, mutta mä voin joillakin tavalla kommentoida sitä... Toki tutorit ohjas enemmänkin sitä mitä näy-

töissä oli tulossa vastaan ja vastasi enemmän niihin kysymyksiin myös, mutta ei sekaantunut itse arviointiin.

Tutorointimalleja toteutettiin Mundossa kolmella tavalla: suuryhmätutorointina, pienryhmätutorointina sekä henkilökohtaisena tutorointina. Varsinkin henkilökohtaisella tutoroinnilla, joka tapahtui kuukausittain, nähtiin projektin tuloksia arvioitaessa merkitystä sekä opiskelijan sitouttamisessa opiskeluun että informaation välittäjänä työssäoppimisesta vastaavalle. (Case Closed? 2007.)

Me ollaan ensin katsottu nää tutkinnon perusteet, ja ennen sitä vielä käyty läpi se henkilön alue, josta hän suorittaa sitten sen [tutkinnon]... ja kun tiedetään että on olemassa erilaisia portfolioita eri käyttöön niin tähdennettiin sitä mikä tulis olemaan tän näyttöportfolion tarkoitus ja funktio.

Tutorin, työpaikkaohjaajan, valmistavaa koulutusta tarjoavan ja näyttötutkintoja järjestävän organisaation yhteistyö on tärkeää tutkinnon suorittamisen sekä myös näyttötutkintojärjestelmän ja työelämäyhteistyön kehittämisen kannalta. Se liittyy sekä AV- viestinnän alaan että niihin lukuisiin muihin näyttötutkintoihin, joita Suomessa on mahdollista suorittaa. Erityisen tärkeäksi AV-viestinnän alueella näissä haastatteluissa nousi juuri työssäoppiminen ja työelämäyhteistyö tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan kautta. Rantala toteaaakin:

Työympäristöissä joissa täällä toimitaan, niin ne on sellasia isompia kysymyksiä, joita joutuu käymään läpi. Kyllä ne on sitten ne työyhteisöt, jota kautta noi asiat alkaa hahmottumaan ja tulla tutuiksi.

4.2.2 Tutkintotilaisuuden aloitusvaihe – alkuhaastattelu

Ennen tutkinnon alkuhaastatteluun tuloa tutkinnon suorittaja on usein saanut informaatiota tutkintoprosessista ja suorittamiseen liittyvistä asioista. Myös tutkintotilaisuudessa on tarpeen informoida suorittajaa prosessin etenemisestä, siihen osallistuvista henkilöistä ja heidän rooleistaan tutkintotilaisuuksissa. Niin ikään se, missä ominaisuudessa kukin informaatiota antaa, on hyvä selvittää – kuten Keso toteaa:

Mundo-opiskelijoiden suhteen meillä oli ennen sitä ensimmäisen osan aloittamista se että tutor piti sellasen lyhyen esittelyn tutkinnon suoritta-

jalle, jossa kertoi ne pelisäännöt ja kertoi, että ketä heitä on arvioimassa, jolloin esiteltiin myös arvioijat joko tutorin toimesta tai heidän omasta toimestaan ja myöskin määriteltiin se, että kuka arvioijista edustaa mitäänkin tässä kolmikannassa... ja kuka tässä on pääarvioija ja se miten tutkinnon suorittajan tulisi pitää yhteyttä tähän pääarvioijaan.

Keson mukaan monet asiat jäivät silti tutkinnon suorittajille epäselviksi. Hänen mukaansa osasyynä saattoivat olla myös kielelliset puutteet:

Kyllä niille kovasti selitettiin, mutta aika monelle se meni kuitenkin ohi... onks se sitten kieliongelma vai kulttuurillinen ongelma... tuntu siltä et ne oli kuitenkin... et mitä mä nyt teen seuraavaksi sitten... Prosessin aikana nää oppi aika paljon kieltä, et ne olis ymmärtänyt ehkä sen informaation, joka annettiin heti alussa... tutorille jäi se tehtävä sitten pitkin matkaa selvittää opiskelijalle se, että mistä tässä on kyse.

Keson huomio liittyy myös muualla näyttötutkintoihin liittyvissä hankkeissa havaittuun. MANU-projektin (vrt. luku 4.1) tulosten mukaan kielitaitoa on tärkeä arvioida luonnollisesti jo koulutukseen hakeutumisvaiheessa, mutta arviointia tulisi jatkaa myös ennen tutkintotilaisuuteen osallistumista. Arvioijien kannalta on tärkeää, että heillä on yhteinen näkemys siitä, mikä on ammatin hallitsemisen kannalta oleellista kielitaitoa. (Arola ym. 2008, 18.) On huomioitava, että lähtökohtaisesti tutkinnon perusteista ja näyttötutkinnoista informoidaan yleensä suomen kielellä, mutta tulkkauksen käyttökin tutkinnossa on mahdollista. Tulkin käyttö ei kuitenkaan ole kovin yksiselitteinen asia. Rantala kiteyttää siihen liittyvän problematiikan:

...tulkkia me ei olla koskaan käytetty ei järjestäjänä eikä arviointitilaisuudessa... mä vierastan sitä ajatusta sen takia, et kun ne arviointitilaisuudet on ammattilaisten kesken käytävää dialogia... niin miksi ammattilaiset eivät voisi löytää jotain muita kommunikoinnin keinoja kuin jotain välittäjää... kuitenkin ammattisanastoa löytyy ja ne ei ole niin etäällä oli kieli mikä tahansa, etteikö niitä voisi kuvailla. Ainoat tapaukset joissa [joissa Rantala on arvioija- ja tutkintojen järjeistämishistoriansa aikana ollut mukana] on ollut tulkki on ollut kuurojen tapauksessa jossa se on tietysti ihan ymmärrettävää. Viittomakielen osaajia on arvioitsijoissa aika vähän, mutta kyllä niitäkin varmasti löytyis.

AV-viestinnän osaamisalueet ovat sanastoltaan eriytyneistä yleiskielen käytöstä ja terminologian luonteva käyttö vaatii yleensä alan vankkaa substanssiosaamista. Asioimistulkin tutkinnon suorittaneet ovat harvemmin kuitenkaan AV-viestinnän substanssiosaajia, joten tulkin käyttö tutkintotilaisuudessa on hyvin haasteellista. Mundo-projektissa tutor

toimi joissakin tapauksissa tulkkina. Tällaisissa tapauksissa on kuitenkin hyvin tärkeää sopia tutkintotilaisuudessa noudatettavista pelisäännöistä ja informoida ennen tutkintotilaisuuden alkua kaikkia osapuolia, tutkinnonsuorittajaa, tutoria ja arvioijia niistä menettelytavoista ja rajoista, joissa kielellinen avustaminen on mahdollista. Erkki Kivi pitää pelisääntöjen selkeää informointia kaikille osapuolille hyvin tärkeänä:

Pelisäännöt pitäis sopia ennen näyttötilannetta sen tutorin kanssa. Että puhuuko se vai onko se vaan paikalla, ja jos siltä pitää kysyä jotain, niin miten kysytään, milloin kysytään. Ettei tule mitään tällaista keskustelua, että tutor-näytönantaja [tutkinnon suorittaja]-näytönavastaanottaja [arvioija] se ei onnistu ollenkaan.

Itse tutkintosuoritus on aina itsenäinen ja omaehtoinen suoritus, jossa neuvominen suorituksen auttamistarkoituksessa ei ole sallittua. Suoritusohjeiden selkeyttäminen ja kerääminen on sallittua ja usein maahanmuuttajien tapauksessa, jos tilanne niin vaatii, myös henkilökohtaistamisasetuksen velvoittamaa: ”Ammattitaitoa tulee arvioida niin, etteivät kielitaidon mahdolliset puutteellisuudet vaikuta suoritusta heikentävästi” (Näyttötutkinto-opas 2007, 87).

Arvioijien roolien selvittäminen tutkinnon suorittajalle on tärkeää, kuten myös se, mistä näkökulmasta kukin arvioija tutkintotilaisuuksissa kokonaisuutta tarkastelee. Arvioijien kolmikannan muodostavat työntekijäpuoli, työnantajapuoli ja opetus-/koulutusalan edustaja (ks. luku 3.5). Joissakin erityisissä tilanteissa on hyvä, jos arvioijia on neljä, varsinkin jos järjestäjällä on osaamisalasta vähäinen kokemus. Omalla työpaikallani Adultan Luovilla aloilla tällainen tutkinto on virtualisoinnin erikoisammattitutkinto.

Arviointitilanne on myös vuorovaikutustilanne, jossa tutkintotilaisuuksien suorituspaikan viihtyvyydellä, tarvittavan laitteiston toimivuudella, arvioijien kokemuksella ja keskinäisellä kemiaallakin on merkitystä. Myös arviointitilanteen myönteinen ja tutkinnon suorittajaa kannustava ilmapiiri on onnistuneen lopputuloksen kannalta Erkki Kiven mielestä usein tärkeää:

Mä esittelen itseni että edustan Opetushallituksen järjestelmää ja kertonut virallisen puolen mutta että ollaan rennosti, ollaan kavereita tässä, mut sitten, kun tullaan siihen tilanteeseen [tutkintosuoritus], mun on pakko noudattaa lakia. Et olen lain vartija mutta ystävällinen, kun joissakin

maissa kaikki lainvartijat, kaikki viranomaiset on ihmisten vihollisia, diktaattoreissa ja tämmösissä ahdasmielisissä valtioissa.

Kiven huomio paljastaa varsin hyvin sitä ongelmakenttää, joka maahanmuuttajataustaisilla tutkinnon suorittajilla voi olla mielessä koko näyttötutkintoprosessin aikana. Voi daankin ajatella, että vaikka kysymyksessä on asetuksin ja näyttötutkintojen järjestämisen suunnitelmassa määritelty tilaisuus, sen myönteinen ja kannustava ilmapiiri on helppo nähdä tutkintosuoritusta tukevana toimenä. Itse arviointitilaisuuksiin osallistuneena näkisin tämän hyvin tärkeänä. Tähän keskeiseen kehittämiskohteeseen voidaan vaikuttaa myös arvioiden perehdyttämiskoulutuksen avulla. Vaikka kyse on usein myös arvioijien persoonaan sidoksissa olevista henkilökohtaisista ominaisuuksista, arvioijien ammattitaitoa laajentamalla ja syventämällä saadaan kehitettyä myös tutkintotilaisuuksien vuorovaikutusta ja sitä kautta onnistuneita arviointi- ja tutkintokokemuksia itse ammattitaitovaatimuksista ja niistä johdetuista kriteereistä tinkimättä. Kivi näkee rakentavan vuorovaikutustilanteen aikaansaamisen myös maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien kanssa erityisen tärkeänä:

Pitää jotenkin päästä uimaan liiveihin, että pääsee siihen keskusteluyhteyteen, joka on ihan aluks sellanen luottamuksellinen ja rentouttava ja vähitellen päästään sit itse asiaan ja ruvetaan kaivelemaan... lähtökohtana on se, että toi osaa... Mä en lähde koskaan siitä, että toi ei osaa, kun se on tuolta kotoisin, ei se niin voi mennä.

AV-viestinnän tutkintotilaisuuksien eteneminen on kirjattu kunkin järjestäjäorganisaation järjestämissuunnitelmaan. Näyttötutkintotilaisuuden alkuhaastattelussa arvioijaryhmä tapaa kunkin tutkinnon suorittajan erikseen. Ajallisesti tämä tapaaminen kestää noin tunnin. Tutkinnon suorittaja esittelee työnäyteportfolionsa, joka sisältää liitteitä tai työnäytteitä aikaisemmalta ja nykyiseltä työuralta että mahdollisesti opintojen aikana tehtyjä ammattitason välineillä, ammattimaisissa olosuhteissa tai vastaavissa tehtyjä itsenäisiä töitä. Viimeistään alkuhaastattelussa käydään läpi myös tutkinnon suorittajan CV. Jos tutkinnon perusteissa edellytetään ammattienglannin osaamista, suorittajan tulee tehdä myös englanninkielinen CV. Työnäyteportfolio ja CV tulee lähettää tutkinnon järjestäjälle tutkintoon ilmoittauduttaessa ja ne käsitellään viimeistään alkuhaastattelun yhteydessä. Ennen tutkintotilaisuuden alkuhaastattelua tutkinnon suorittajaa on informoitu Opetushallituksen sähköisen itsearviointilomakkeen täyttämisestä (www.osaan.fi). Tutkinnon suorittaja arvioi siinä tutkinnon perusteissa määriteltyjä ta-

voittelemansa näyttötutkinnon ja sen osaamisalan ammattitaitovaatimuksia ja oman sen hetkisen osaamisensa tasoa niissä. (Näyttöjen järjestämissuunnitelma 2007.)

Tutkinnon suorittaja on toimittanut järjestäjälle ennen alkuhaastattelua tai toimittaa viimeistään silloin myös ehdotuksen tutkinnon aikana suoritettavasta projektityöstä tai työsuorituksesta. Tavoitteena on, että työ tehdään tutkintoprosessin aikana, joka vaihtelee n. kuukaudesta useisiin kuukausiin. Alkuhaastattelussa sovitaan myös aikatauluista. Projektityö voi olla osasuoritus tai tehtäväkokonaisuus. AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa se liittyy yleensä elokuva-, video-, radio- tai TV-tuotantoon tai AV-mediateollisuuteen. Pääsääntöisesti sen tulee olla omaan osaamis- ja ammattialaan kytkeytyvä työtehtävä, tuotanto tai muu hanke, joka suunnitellaan, jäsennetään, toteutetaan ja raportoidaan. Sen voi tehdä itsenäisesti tai tuotantoryhmän jäsenenä, mutta ryhmätoteutuksissa on oleellista määritellä, mitkä yksittäiset työtehtävät ovat tutkinnon suorittajan vastuulla. (Näyttöjen järjestämissuunnitelma 2007.)

Alkuhaastattelussa käydään läpi siis suorittajan esittämän näyttöaineisto (CV, työnäyteportfolio, projektityöehdotus ja mahdollinen projektityösuunnitelma, itsearviointi ja myös aikaisemmin hankitusta osaamisesta näyttötutkinnossa mahdollisesti hyödynnettävät dokumentit) ja kartoitetaan hänen perusosaamistaan. Erkki Kiven metodi on jäsennyt n. 600 näyttötutkinnon arviointiprosessin kokemuksella seuraavaksi:

Pyrin siitä muusta aineistosta mahdollisimman paljon kaivelemaan siihen tutkinnon suorittamiseen auttavaa aineistoa, pyrin muokkaamaan mielikuvan siitä tutkinnon suorittajasta, että sillä on nyt jo nämä ja nämä, mitä hän siltä vielä voisi pyytää...tietysti katon ne työnäytteekin...ja jos hän itse haluaa näyttää erityisesti jonkun hienon suorituksen niin totta kai mä katon sen, mutta en mä sillä tavalla kahlaa läpi jokaista kasettia ja DVD:tä ja CD:tä.

Näyttöaineiston ja haastattelun perusteella määritellään, mitä näyttötehtäviä tutkinnon suorittaja tutkintoprosessin aikana tekee ja missä aikataulussa. Samoin sovitaan työpaikka-arvioinnista ja työpaikka-arvioinnin tekevistä tai tekevästä arvioijasta/arvioijista. Jos työ- tai työssäoppimispaikkaa ei tutkinnon suorittajalla ole, sovitaan näitä mahdollisesti korvaavista simuloituista työtehtävistä, niiden suorittamisajasta, paikasta, tavoitteesta ja välineistöstä.

Alkuhaastattelussa läpi käydyt asiat ja arvioijien lausunnot dokumentoidaan ja kirjataan osaksi tutkinnon suorittajan henkilökohtaista näyttösuunnitelmaa.

4.2.3 Suorittamisvaihe

Tutkinnon suorittamisvaihetta voi arvioijan näkökulmasta kuvata jatkumona alkuhaastattelusta arvioinnin päätöshaastatteluun. Suorittamisvaiheen alkuhaastatteluun kuuluvat tutkinnon suorittajan näyttömaterialiin, työnäyteportfolioon, CV:hen ja henkilökohtaiseen näyttösuunnitelmaan tutustuminen, näiden arviointi ja lausunnon antaminen niiden pohjalta sekä tutkinnon suorittajan ohjeistaminen jatkoa varten ja tutkinnon etenemisen aikatauluttaminen. Alkuhaastattelun lausuntojen, aikataulujen, jatkosuunnitelmien ja näyttösuunnitelman päivittäminen tulee myös dokumentoida. Arvioinnin pohjana ovat kyseessä olevan näyttötutkinnon perusteet ja niissä määritellyt ammattitaitovaatimukset sekä niistä johdetut arvioinnin kohteet ja kriteerit. Myös henkilökohtaiseen tietojen ja taitojen kehittämiseen annetaan ohjausta ja neuvontaa. Alkuhaastattelussa sovitaan myös yleensä henkilökohtainen arvioija tai arvioijat, jotka pääosin vastaavat työpaikkäkänneistä ja -arvioinneista, mahdollisesti simuloitujen työtehtävien arvioinneista, projektityön ohjeistamisesta ja lisätehtävien antamisesta.

Tutkinnon suorittamisen aikataulut riippuvat tutkintoja järjestävän organisaatioiden järjestämisaikatauluista. Adultan luovilla aloilla AV-viestinnän näyttötutkinnot suoritetaan näyttötutkintojen alkamispäivän ja päätösarviointipäivän välillä ja tutkintoprosessi kestää yleensä n. 2–3 kuukautta.

Tutkinnon suoritusaikana tutkinnon suorittaja tekee tutkintoa täydentävät lisätehtävät sekä projektityön ja kirjoittaa siitä projektiraportin tai kehittämissuunnitelman. Arvioijan näkökulmasta tähän osuuteen liittyvät työpaikka-arviot, syventävät keskustelut sekä tutkinnon suorittajan ammatillisen itsearvioinnin tarkastelu.

Arvioijan kannalta on erityisesti huomioitava se, että tutkinnon suorittaja voi pyytää opastusta tai lisäohjeita näyttöprosessista ja tutkinnon perusteista koko tutkinnon suorituksen aikana. Arvioijien perehdyttämisen tulisi pitää sisällään myös sen, millaista oh-

jeistusta voidaan antaa, mikä on näyttötutkinnon prosessin avaamista ja selventävistä tutkinnon suorittajalle ja missä kulkee raja suhteessa näyttötehtävässä auttamiseen, joka ei ole tutkintosuorituksen aikana sallittua.

Erittäin haasteellista mt. rajan selvittäminen on silloin, jos tutkinnon suorittajaa ohjannut tutor on läsnä tutkintotilaisuudessa. Mundo-projektin tutkintotilaisuudessa toimittiin näin, ja tutorina hankkeessa toiminut Lasse Keso ratkaisi rajanvedon seuraavasti:

Mä arvioin sen siinä tilanteessa, et kyllä sen [tutkinnon suorittajan] pitää itse selvittää itsensä kuiville enkä mä voi tulla hätiin siinä. Että simuloi mielessään sellaista normaalia työtilannetta, eihän siinäkään ihmiset heti mene auttamaan, ihmiset hoitaa omia asioitaan ja se kuuluu ammattitaitoon... Jos pystyy antamaan niitä työkaluja, hänen itse selvittää omia asioitaan. Ehkä sanoja tai tällaisia...ehkä käsitteitä voi antaa siinä tilanteessa että se pystyy itse sitten puhumaan itsensä kuiville. Musta ois aika naurettavaakin tietyllä tavalla ja läpinäkyväkin, jos ite alkais siinä tilanteessa puhumaan toisen puolesta. Se olis epäeettistä muita kohtaan.

Kun henkilökohtaiseen näyttösuunnitelmaan kirjatut ja dokumentoidut toimet on tehty, seuraa arvioinnin päätöshaastattelu, joka tehdään kolmikantaperiaatteen (vrt. s. 19) mukaisesti. Päätöshaastattelussa tehdään eri tutkinnon osien ja näyttötehtävien kokonaisarviointi ja tehdään päätösarviointiasiakirjat, jotka lähetetään AV-viestinnän osalta AV-viestinnän valtakunnalliselle tutkintotoimikunnalle. Myös tutkinnon suorittaja saa kopiot näistä päätösarviointiasiakirjoista. Häntä on informoitu valitusoikeudestaan ja sen menettelytavoista yleensä jo aikaisemmin tutkintosuorituksen aikana, mutta tässä vaiheessa on hyvä kerrata valitusmenettely myös arvioijan oikeusturvan varmistamiseksi.

Alkuhaastattelun jälkeen tutkinnon suorittajalle tulisi olla selvillä, miten edetä kohti tavoiteltua päämäärää, AV-viestinnän ammatti- tai erikoisammattitutkintoa. Joissakin tapauksissa suorittaja voi alkuhaastattelujen seurauksena päätyä tavoittelemaan perustutkintoa, jos osaamisen syvyys ei näytä yltävän tavoiteltuun tutkintoon. Sama pätee erikoisammattitutkinnon ja ammattitutkinnon kohdalla. Erikoisammattitutkinto edellyttää usein tietyn alueen kenties kapeampaa, mutta selvästi syvällisempää osaamista kuin ammattitutkinto. Usein myös kohtuullinen työkokemus erikoisammattitutkinnon osaamisalalta on toivottavaa, joskaan ei näyttötutkintojärjestelmän periaatteiden edellyttämää. Onhan kyseessä kuitenkin hankintatavasta riippumattoman osaamisen näyttämi-

nen, ja syväkin ammatillinen osaaminen on voitu toki hankkia muualla kuin työelämässä.

Joskus tutkinnon suorittajan on käytännön syistä järkevämpää muuttaa tutkintotavoite erikoisammattitutkinnosta ammattitutkinnoksi varsinkin, jos työkokemus on vähäisempää tai työnäyteportfolio sisältää etupäässä töitä, joita ei ole toteutettu työelämää vastaavissa tuotantoympäristöissä asiakaslähtöisesti, vaan opiskelun aikana ja työssäoppimisjaksolla. Viime kädessä tutkinnon suorittaja itse kuitenkin päättää, mitä tutkintoa tavoittelee ja miltä osaamisalalta. Valmistavassa koulutuksessa oleville tutkintotavoite on jäsentynyt yleensä koulutuksen aikana, mutta suoraan tutkintoon ilmoittautuvilla ei ole riittävästi tietoa tutkintojen vaatimuksista ja näyttötutkinnon suorittamisen prosessista annetusta tiedotuksesta huolimatta. Arvioijien onkin usein hyvin työlästä saada avautumaan näyttötutkinnon idea alkuhaastattelun aikana, jos tutkinnon suorittajalla on paljon tiedollisia aukkoja suorittamistavoista.

Näyttötutkinnon voi suorittaa joko kokonaan tai tutkinnon osa kerrallaan. Tässä tutkimuksessa suorittamista on tarkasteltu erityisesti tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan kautta. Näkökulmaksi on valittu toisten tutkinnon osien suunnittelun- ja ilmaisun, ja työmenetelmien ja -välineiden osaaminen suhteessa tuotantoprosesseihin ja -ympäristöihin. (Vrt. kuvio 3, 14.) Tämä lähtökohta perustuu siihen, että juuri tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan kautta työpaikalla, työssäoppimusjaksoilla, työharjoittelussa tai muussa tilaaja- ja asiakaslähtöisessä tuotannossa punnitaan tutkintoa suorittavan henkilön ammatillisuus. Se on tekijä, joka myös usein erottaa jossain yksittäisessä taidossa pätevöityneen harrastajan tai hyvin kapean alueen ammatillisen hallinnan siitä osaamisen kokonaisuudesta, joka näyttötutkinnossa tulisi osoittaa. Näen siis tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnan vahvasti osaamisesta kertovana ammatillisuutena, joka ilmenee näyttötutkintojen hengen mukaisesti kykynä toimia työelämässä.

Työelämässä toimimiseen AV-viestinnän alalla liittyy kiinteästi työmenetelmien ja -välineiden hallinta, samoin kuin kullekin osaamisalalle tyypillinen ilmaisun ja suunnittelun taitaminen. Vaikka AV-viestinnän näyttötutkinnot ovat lähtökohtaisesti modulaarisia ja jokainen tutkinnon osa suoritettavissa erikseen, tarkastelen tässä tutkimuksessa kaikkia kolmea osaa yhtenä kokonaisuutena, joka siis määrittyy tarkastelutavassani tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinnasta käsin.

4.2.4 Arviointivaihe

AV-viestinnän näyttötutkinnoissa arvioijien toiminta jakaantuu koko tutkinnon suorittamisvaiheen ajalle alkuhaastattelusta – ja mahdollisesti jo ennen alkuhaastattelua tarkasteltavaksi toimitetusta työnäyteportfoliosta, CV:stä ja muusta mahdollisesta näyttö-materiaalista – arvioinnin päätöshaastatteluun.

Maahanmuuttajien mediakoulutus- ja työssäoppimisprojekti Mundon tutkintotilaisuuksien järjestäjänä toiminut Matti Rantala luonnehtii arvioijan ydintehtävän luonnetta ja ammattitaitoa osuvasti ”kaivinkoneena” toimimiseksi. Jokainen haastatelluista piti erityisen tärkeänä arvioinnin kokonaisuuden kannalta työpaikalla tapahtuvia arviointikäyntejä, mistä esimerkkinä Timosen näkökanta:

Ne[työpaikka-arvioinnit] on aika kertovia... Sieltä saa semmosta tietynlaista varmuutta mielipiteisiinsä käydessään katsomassa, mitä ihmiset oikeasti tekevät, millaisessa ympäristössä ja kenen kanssa.

Työssäoppimisjaksot valmistavassa koulutuksessa ovat arvioinnin kannalta hedelmällisiä tilanteita. Jos tutkinnon suorittajalla ei ole ns. päivätyötä ammatillisessa ympäristössä, valmistavan koulutuksen järjestämät työssäoppimisjaksot yhteistyöyritysten kanssa ovat arvokkaita, mistä Keso antaa esimerkin:

Mundon tapauksessahan systeemi oli rakennettu niin, et tähän kuulu aika paljon työskentelyä Ylen Basaari-ohjelman puitteissa, ja siellähän ne teki oikeasti elokuvia, lyhyitä dokumentteja lähinnä, jotka kyllä toimi sitten kyllä työnäytteinä. Yleensä vankoillakin ammattilaisilla halutaan nähdä siinä työyhteisössä toimiminen, et se on oikeestaan joka sitten todentaa sen lopuksi.

Maahanmuuttajataustaiset tutkinnon suorittajat eivät tässä tapauksessa eroa natiiveista kotimaisista arvioitavista. Arvioijat kokevat molemmilla ryhmillä työpaikalla tehtävän arvion tärkeänä. Rantalan mukaan se laajentaa tutkinnon suorittajan ammatillista profiilia:

Monet asiat jotka jossain keskusteluissa tai portfoliomateriaalissa esittää jotka jää jotenkin...sivuhuomiolle tai josta ei ole tavaraa niin se tulee tällasessa työpaikka-arvioinnissa esille... siksi se on musta keskeinen näissä kaikissa keinoissa jolla näyttää arvioidaan tai näyttää voi esittää ja osoittaa.

AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnon perusteissa korostetaan arvioinnin painopistettä työn tekemisessä ja työssä toimimisessa. Osaaminen tai taito on perusteiden mukaan arvioitava pääsääntöisesti suoraan osaamisalaa vastaavista työtoiminnasta (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005, 10). Jos tutkinnon suorittajalla ei ole alan työpaikkaa tai työssäoppimispaikkaa, jossa työpaikka-arviointi voitaisiin tehdä, voidaan käyttää simuloituja työtehtäviä osaamisen arvioimisessa. Tätä kuvaa Keso seuraavasti:

Kyllä on tullu vastaan sellaisia tilanteita, että ei ole sellasta materiaalia, jota voisi sitten näyttää siinä näytössä, minkä seurauksena mun nähdäkseeni nää työpaikkakatselmukset on erityisen tärkeitä. Ja niinhän se tässä meidän systeemissä [Stadia] on mennyt, että jos ei ole semmosta työpaikkaa, jossa oppilasta voisi arvioida, niin sitten luodaan työpaikkaa vastaava tilanne tai olosuhde.

Keso viittaa AV-viestinnän näyttötutkinnoissa yleisesti käytössä oleviin simuloituihin työtehtäviin, joita voidaan käyttää korvaamaan työpaikka-arvioita ja muissakin tilanteissa täydentämään tarvittaessa näyttöä osaamisesta. Usein AV-viestinnän alalla on kysymyksessä työmenetelmään ja -välineiden hallintaan liittyvät tehtävät, jotka sinällään voivat muodostaa tuotannollisen prosessin:

Jos ei ollu mahdollista käydä työpaikkakatselmusta tekemässä niin sitten meillä oli tämmösiä niin sanottuja teknisiä rasteja, joissa henkilöt pantiin tekemään joitain esimerkiksi valaisuun liittyviä ylimääräisiä tehtäviä.

Kyllä siinä äkkiä näkyy semmonen määrätietoinen toiminta tai epämääräinen toiminta [simuloidut työtehtävät] musta ne on aika hyviä... jotkut tietysti jännittää niitä joka on tietysti vähän ongelma...mut kyllä sen tavaltaan näkee mikä menee jännityksen piikkiin. Siinä ei näytönsuorittaja selviä pelkästään puhumalla että siinä ne tehtävät on ehdottoman hyviä. (Timonen, haastattelu 21.2.2008.)

Simuloidunkin tehtävän tulisi kohdentua siihen alueeseen ja osaamiseen, jota tutkinnossa ei ole vielä näytetty. AV-viestinnän osaamisalueiden simuloidut työtehtävät muodos-

tuvat prosessinomaisesta sarjasta toimintoja, suunnittelua ja toteutusta, esimerkiksi kuvauksen ja valaisun osaamisalalla tietäntyyppisen valaistuksen rakentaminen sisätiloihin ja kameran asetusten säätäminen oikeaksi annettua kuvaustilannetta varten. Rantala näkee kuitenkin todellisen työyhteisön aina parempana vaihtoehtona:

Ne simuloinnit on yleensä, et hallitset sä jonkun teknisen toteuttamisen siinä tai tässä...ja panna tällaset kalustot pystyyn ja suunnata niitä ja näitä...mut se ei ole sitä, miten sä toimit siinä työyhteisössä.

Erkki Kivi pitää simuloituja työtehtäviä myös aivan hyväksyttävänä vaihtoehtoina, vaikka hänkin korostaa työpaikka-arvioinnin merkitystä. Kivi kertoo kuitenkin käyttävänsä joskus myös syventävää haastattelua selvittäessään tutkinnon suorittajan osaamista:

Sit mä oon käyttänyt semmosta kun syventävä haastattelu jossa tietyllä kysymystaktiikalla mennään aika syvälle, jossa henkilö paljastaa osaamisensa tai sitten sen että hän ei osaa..

Näyttötutkintotoiminnassa, jonka yksi keskeinen idea on juuri työelämälähtöisyys, työpaikka-arviointeja pidetään tutkintoprosessin luotettavuuden kannalta merkittävänä. Laki sinänsä ei velvoita tutkinnon suorittajalta työpaikkaa, eikä edes työssäoppimis- tai harjoittelupaikkaa valmistavan koulutuksen aikana. Kyseessä on hankintatavasta riippumattoman osaamisen tunnistaminen ja tunnustaminen. Hankintatapa voi olla yhtä hyvin koulutus, itseopiskelu kuin laaja-alainen harrastuneisuus.

Jos tutkinnon suorittajan osaamisalansa ammatilliset taidot ovat kapea-alaiset, ne eivät todistusvoimastaan ja vaivattomasta todennettavuudestaan huolimatta riitä vielä sinälleen tutkintojen perusteissa määriteltyjen ammattitaitovaatimusten täyttymiseen. Tavoitellun tutkinnon suorittamiseksi tarvittavaa lisäammattitaitoa on täydennettävä joko laajentamalla osaamistaan työelämässä tai hankkimalla tarvittavaa lisäammattitaitoa kouluksella.

Arvioijien yksi tärkeä tehtävä onkin ohjata tutkinnon suorittajaa täydentämään osaamistaan nimenosaan niiltä osin, joista osaamisesta ei ole vielä saatu tutkinnon perusteiden mukaista näyttöä. On erityisen huomioitavaa, että henkilö ohjataan hankkimaan nimenomaan lisäosaamista osaamisvajeen täydentämiseen niiltä osin, joissa osaaminen on

vielä näyttämättä. Osoitettua ja dokumentoitua osaamista ei samaa tutkintoa varten enää tarvitse näyttää, eikä siihen tarvitse hankkia tutkinnon suorittamisen takia lisäammattitaitoa. Tätä tutkinnon suorittajien on toisinaan vaikea hahmottaa. Siksi näytöissä ei ole syytä palata arvioimaan jo kertaalleen arvioitua ja osoitettua osaamista, vaikka se olisi ilmaisullisilta ansioiltaan kuinka tasokasta, ellei uudella arviointikerralla arvioitavaa työtä tarkastella jonkin toisen tutkinnon osan näkökulmasta. Esimerkiksi dokumenttielokuvaa voidaan arvioida suunnittelun ja ilmaisun alueella ja palata myöhemmin samasta elokuvasta tehtyihin tuotannollisiin suunnitelmiin.

4.2.5 Osaamisprofiili

Näytössä tulee arvioida samanaikaisesti sekä osaamisalan ammattilaiselta vaadittavaa ydinosaamista että tutkinnon suorittaja erityistaitoja. Arvioinnissa kiinnitetään huomiota tutkinnon suorittajan työtapoihin ja kykyihin arvioida työtään suhteessa asetettuihin tavoitteisiin (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005, 14).

AV-viestinnän ammattilaisella on osaamisprofiili, joka liittyy yleensä työssä tarvittuun ammattiosaamiseen. Tätä ammattiosaamista voi kutsua ammatissa vaadittaviksi ydintaidoiksi. Esimerkiksi tuottajalla tällaisia ydintaitoja ovat tuotannon suunnitteluun ja hallintaan liittyvät prosessien taitaminen, sopimus- ja tekijänoikeuksien hallinta, kyky hoitaa asiakasyhteyksiä, laatia budjettia, johtaa tuotantoryhmää jne. Erityistaitoja kuvaa esimerkiksi seuraava määrittely: ”hallitsee televisiotyön, elokuvatyön ja interaktiivisiin viestimiin tehtävien tuotantoprosessien eroavaisuudet ja erityispiirteet sekä osaa tarvittaessa johtaa niihin liittyviä tuotannon suunnittelun ja hallinnan prosesseja ” (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän erikoisammattitutkinto 2006. 2005, 50).

Osaamisprofiili ja sen mieltäminen on sidoksissa ammattiin ja sen konventioihin. Näyttötutkintojen perusteissa määritellään kuitenkin kunkin osaamisalan kohdalla lukuisa joukko ammattitaitovaatimuksia ja arvioinnin kohteita ja kriteereitä – monia tutkinnon suorittajia oppaan selailu suorastaan ahdistaa. Erkki Kivi summaa omia lähtökohtiaan tulkita tutkinnon perusteita suhteessa tutkinnon suorittajien osaamisprofiiliin:

Siellähän tulee joissakin osaamisaloilla 80 kriteeriä tosin vähän toistettuna, ei niitä kaikkia 80:aa tarvitse suorittaa, jos valtaosa tulee... osahan voi olla hyvin vaatimatonta ja osa voi olla huippua [osaamisessa]... syntyy tällainen amebamainen profiili sille ihmiselle eikä mikään laatikko tai ympyrä.

Osaamiskriteerit voidaan ilmaista vaativammasta vähiten vaativaan seuraavin termein: *Soveltaa* ja *hallitsee* kuvaa vaativinta osaamisen tasoa. Termi *osaa* kuvaa keskimääräistä osaamisen tasoa. Termit *tietää*, *tunnistaa* tai *ymmärtää* kuvaavat vähiten vaativaa osaamisen tasoa (Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005, 12). Arvioijien työstä tekee haasteellisen se, että hallitsemisessa ja osaamisessa, niin kuin työelämässä yleensäkin, on monia tasoja ja vivahde-eroja. Sama pätee luonnollisesti asioiden ymmärtämisen, tuntemisen ja tietämisen tasoon ja laajuuteen.

Se et mitä meidän arvioitsijoiden koulutuksessa mä mä toistan on se, et siel on se korkea osaamisen taso, keskimääräisen osaamisen taso ja alhaisimman osaamisen taso... et se määrittely menee sitä kautta, et jokaista näitä asioita tulee tarkastella sen mukaan, että mitä se on siinä ammatissa...eli tässä asiassa joka tulee hallita, tarvitaanko siellä sitä, et tarvitsee sitä keskimääräistä vai sitä korkeampaa vai riittääkö se alhaisempi myös silloin kun puhutaan, et hallitsee tai soveltaa. ... siinä osaamisprofiilissa, jolla ihminen tekee sitä duunia tai haluaa edetä urallaan.
(Rantalan haastattelu 21.2.2008.)

Maahanmuuttajien AV-viestinnän valmistavan koulutuksen aikana yksi selkeä huomio oli, että ammatillinen identiteetti suhteessa osaamisalan konventioihin lähtömaassa näyttäytyi vahvana:

Siin on ihan selkee... kaikkialla muualla maailmassa suurin piirtein sillä tavalla että jos sä oot ohjaaja sä oot ohjaaja, jos sä oot kuvaaja sä oot kuvaaja, jos sä oot editoija sä oot editoija sä et tee mitään muuta...kun täällä taas tuotantoympäristössä pitää kohtuullisen joustavasti kyetä hyppäämään roolista toiseen vaikei sitä niin kuin osaiskan...lähes kaikkialla muualla maailmassa se on loukkaus ammattilaista kohtaan jos sä hyppäät hänen rooliinsa tai yrität edes hypätä. ... Ammattitutkinnossa...jossa edellytetään laaja-alaisuutta tai kykyä asettautua muihin tehtäviin kuin juuri siihen omaan osaamisalaansa, et siinä näkee sen ihan selkeesti, kun se ammattitaito on hankittu jossain muualla, niin sitten sen kulttuurin toimintatavoilla haluttais täälläkin toimia.
(Rantalan haastattelu 21.2.2008.)

AV-viestinnän osaamisalat ovat monissa lähtömaissa eriytyneet hyvin vahvasti. Konventioilla ja tekemisen tavoilla lähtömaassa voi olla pitempi perinne kuin Suomessa. Esimerkiksi sähköisen median ammatit vs. BBC:n konventiot Isossa Britanniassa, tapa ohjata elokuvaa tai toimia tuotantoryhmän jäsenenä Latinalaisessa Amerikassa tai Itä-Euroopassa voivat olla toimintatavaltaan hyvin erilaista:

Et kuvaaja hyppäis editointipuikkoihin... se on suunnaton loukkaus tai et hänestä itsestä tuntuu siltä, et se on loukkaus sitä editoijaa kohtaan... et minä... se ei oo mun ammatti... menen hänen tontilleen... kylhän se kari-see, kun muutaman vuoden täällä pörrää, mut se on ihan selkee.
(Rantalan haastattelu 21.2.2008.)

Toisaalta valmistavan koulutuksen yksi tehtävä on juuri ammatillisen kuvan laajentaminen. Siksi on tärkeää, että maahanmuuttajataustaisia tutkinnon suorittajia ohjataan ammatillisen profiilin laajentamisessa sekä työllistymismahdollisuuksien parantumisen että myös tutkinnon perusteissa määriteltyjen laajempien ammattitaitovaatimusten vuoksi. Se ei kuitenkaan tarkoita ammatillisen identiteetin murtamista eikä erikoisosaamisen piilottamista:

Kun on kyseessä media-ala, joka on koostunut monenlaisesta erilaisesta osaamisesta, niin se on sen oman erikoisalan osaamisen edellytys, että ymmärtää aika pitkälle muita osaamisalueita, mutta se oma erityisalue... se missä olis parhaimmillaan pitäis olla aika selkeä kuitenkin, ihmisen pitäis pystyä profiloitumaan tietyksi, jos se haluaa itsensä myydä.
(Keson haastattelu 21.2.2008.)

Kysymys on viime kädessä arvioijien – ja myös kouluttajien – ammattitaidosta hahmottaa henkilön osaamisprofiilissa oleellinen sekä nähdä hänen nykyisen osaamisensa taso kokonaisuudessaan suhteessa tutkinnon perusteiden ammattitaitovaatimuksiin. Tärkeää on kyetä ennakoimaan henkilön ammatillisen kehittymisen jatkomahdollisuuksia suhteessa hänen omiin arvioihinsa omasta osaamisestaan. Aikuiskoulutuksessa ja ammatillisissa näyttötutkinnoissa itseohjautuvuus on tärkeää. Varsinkin maahanmuuttajilla sen edistäminen vaatii ohjausta ja kehittämistä ennen tutkinnon suorittamista. Itseohjautuvuuden suhteen samanlaisia huomioita saatiin myös MANU-projektin aikana (Arola ym. 2008, 31–32).

Matti Rantalan kommentti ”ei traditiota karsita, ei sitä vaihdeta kuin takkia ”, heittää haasteen AV-viestinnän tutkintojen arvioijille ja valmistavan koulutuksen ohjaajille. Se liittyy laajemminkin tämän tutkimuksen aikana tehtyyn huomioon suomalaisen työelämän käytäntöjen ja toiminnan tutuksi tekemisestä. Erityisen tärkeää tämä on maahanmuuttajataustaisille tutkinnon suorittajille, mutta jatkuvassa muutoksessa olevan työelämän suhteen se pätee yhtä hyvin moniin ammatin vaihtajiin, ammatillista osaamistaan laajentaviin tai muuten lisäpätevöitymistä AV- alalla hankkiviin ammattilaisiin.

4.2.6 Osaaminen tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tuntemisen kontekstissa

Yksi tämän tutkimuksen keskeinen tutkinnon kokonaisuutta jäsentävä peili on tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tutkinnon osa, joka on mukana kaikissa ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa. Tuotannon erilaisten prosessien ymmärtäminen ja tuotantoympäristöjen tuntemus on keskeinen osa ammatillista osaamista. Se on myös merkki tutkinnon suorittajan kyvystä jäsentää omaa osaamistaan, toimia ammatillisessa tuotantoympäristössä ja hallita oman osaamisalueensa tuotannollisen prosessin suhteessa toteutettavaan kokonaisuuteen, oli sitten kyseessä esimerkiksi TV- tai radiotuotanto, elokuva, video- tai muu AV-mediatuote, verkkopalvelu, julkaisugrafiikka tai pelituotanto.

Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen ymmärtäminen on tärkeää kaikille AV-viestinnän ammattilaisille. Se on myös pakollinen tutkinnon osa kaikilla AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkintojen osaamisaloilla. Tuottamisen prosessit ja ympäristöt AV-tuottajalla liittyvät aikatauluihin, budjettiin, tuotantosuunnitelmiin, toteuttaviin henkilöihin, työryhmän johtamiseen ja taiteellis-teknis-taloudelliseen yhteistyöhön ja koordinointiin tuotantoryhmän välillä. Kun kysymyksessä on jokin muu kuin AV-tuottajan työhön liittyvä tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallinta voidaan muuttaa tarkastelun näkökulmaa. Tällöin tuotantoprosessit ja -ympäristöt ovat AV-ammattilaisen oman työtehtäväkokonaisuuden nivoutumista osaksi tavoitteena olevan tuotannon – elokuvan, AV-mediatuotteen, TV- tai radio-ohjelman tms. – kokonaisuutta. Esimerkiksi radiotyössä toimittajan tuotantoprosessi voi koostua jutun aiheen metsästämisestä, taustatietojen selvittämisestä, haastateltavan hankkimisesta, haastattelun tallentamisesta, editoimisesta, toimitettujen omien puheosuuksien lisäämisestä editoitavaan kokonaisuuteen ja val-

miin jutun siirtämisestä toimitusjärjestelmään ohjelmassa ulosajamista varten. Tuotantoympäristöjen tunteminen ja hallinta muodostuu esimerkkitapauksessa tilallisen, teknisen ja vuorovaikutuksellisen ympäristön kokonaisuudesta työpaikalla sekä jutunteon kaikissa vaiheissa.

Siksi tutkinnon suorittaja, joka osaamisalasta riippumatta tekee projektityöstään tai työsuorituksestaan projektityöraportin, jossa hän perustelee työnsä toteuttamiseen liittyvät tuotannolliset ratkaisut ja rakenteet sekä selvittää työn toteuttamiseksi tehdyn tuotannollisen suunnittelutyön ilmaisee tuotantoprosessien ja -ympäristöjen hallintaa oman ammattikuvansa kannalta suhteessa tuotannon kokonaisuuteen. Edellisessä radiotyön esimerkissä tällainen tuotannon kokonaisuus olisi esimerkiksi valmis ulos ajettava makasiiniohjelma, jonka osana toimittajan juttu ajettaisiin eetteriin. AV-ammattilaisen osaamisalaan liittyvien tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tuntemus on siten kokonaisuuden kannalta myös arvioijille tärkeä havainnoinnin kohde.

Kun tuottajan täytyy nähdä ikään kuin ylhäältä käsin osien kokonaisuus ja niiden liike, laatu, hinta ja käytetty aika suhteensa toisiinsa, on AV-viestinnän ammattilaisen so. tutkinnon suorittajan, kyettävä näkemään oman ammatillisen suorituksensa, laatu, hinta, tuotannon prosessi ja siihen käytetty aika suhteessa tuottajan hänelle asettamiin vaatimuksiin. Siksi näen tuotantoprosessit ja -ympäristöt kokonaisuuden kannalta tärkeänä osaamisen peilinä, joka tulee esiin niin tutkinnon suorittajien laatimissa projektiraporteissa kuin arvioijien havainnoidessa osaamista työpaikka-arvioinneilla - ja vierailuilla. Niiden merkitystä tässä tutkimuksessa haastatellut AV-viestinnän tutkintotoiminnan asiantuntijatkin erityisesti korostavat:

Varsinkin ammatti- mutta jopa erikoisammattitutkinnon suorittajilla, et ne näkee nää tutkinnot niin kuin laite- ja kalusto-osaamisena pääsääntöisesti mutta se johtuu myös siitä, että enemmän tekeminen on niiden laitteiden ja kaluston kanssa, mutta samallahan kun sä olet laitteiden ja kaluston kanssa sä oot jossain tuotantoympäristössä, sulle tulee sitä osaamista siitä tuotantoympäristöstä ja niistä menetelmistä, mutta sitä ei mielletä ammatitaidoksi samalla tavalla eikä dokumentoida.. (Rantalan haastattelu, 21.2.2008.)

Se [näyttötutkintoprosessin aikana tehty työssäoppiminen tai työharjoittelu] muuttaa tilannetta heti, se täytyy katsoa mitä hän on siellä oikeasti tehnyt. Se löytyy siitä tutkinnon osasta [tuotanto]prosessit ja -ympäristöt...

Usein kun käyn työpaikoilla ja on työharjoittelu menossa, mä en niinkään pyydä, että näytä joku hieno homma, minkä sä olet tehnyt, vaan haistelen ja nuuskin, että toimiiko hän ammattimaisessa ympäristössä. (Kiven haastattelu, 11.1.2008.)

Työssäoppiminen tai työharjoittelu osana tutkintoihin valmistavaa koulutusta ja arvioijan/arvioijien tekemät työpaikkakäynnit olivat keskeinen osa Mundo-projektin tutkintosuoritusten arvioinnin kokonaisuutta, kuten luvussa 4.2.4 totesin. Sama toimiva ja arvioinnin kannalta runsaasti informaatiota antava arvioinnin muoto on yleisesti käytetty menetelmä laajalti koko näyttötutkintotoiminnassa.

Tuotantoprosessien ja -ympäristöjen tutkinnonosaa tulisi mielestäni tarkastella tutkinnon suorittajan laatimien projektiraporttien ja kehityssuunnitelmien lisäksi myös tutkinnon suorittajan kykynä toimia suomalaisessa työelämässä ja niillä ehdoilla ja tavoilla, joilla meillä on totuttu toimimaan. Kysymys on AV-viestinnän alalla usein myös kyvystä toimia tuotantoryhmän jäsenenä. Tätä osaa tulisi vuorovaikutus- ja ryhmätyötaidoilla höystettynä lisätä tutkintoihin valmistavassa koulutuksessa. Valmistavassa koulutuksessa kaikille opiskelijoille tarkoitettu vuorovaikutus- ja ryhmätyötaitojen opiskelu sisältäisi maahanmuuttajille myös koko opiskeluajan vahvistettua suomen kielen taidon suullista ja kirjallista opetusta. Lähtötaso olisi kartoitettu jo näyttötutkinnon suorittamiseen hakeutumisvaiheessa (joka maahanmuuttajien tapauksessa tarkoittaa lähes aina myös samalla tutkintoon valmistavaan koulutukseen hakeutumista).

4.3 Kehittämiskohteita ja erityisiä huomioita

Riittävä suomen kielen suullinen ja kirjallinen taito on edellytys toimia suomalaisessa työ- ja tuotantoympäristössä. Kielitaidon kehittämisen tärkeyttä maahanmuuttajataustaisilla tutkinnon suorittajilla korostivatkin kaikki haastatellut ja se vahvensi myös omiin havaintoihini perustuvaa esioletusta. Tämän tutkimuksen painopiste on kuitenkin löytää erityisesti AV-viestinnän näyttötutkintotoiminnan kokemuksista ongelmakohtia tai onnistuneita käytäntöjä, joiden tuloksena on mahdollista kehittää lisää työvälineitä ja käytäntöjä maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien arviointiin.

Yksi haastatteluissa esiin noussut käsite on selkokielisyys. Maahanmuuttajataustaisten tutkinnon suorittajien kohdalla selkokielistä materiaalia näyttötutkinnosta on toteutettu mm. MANU-projektin tuloksena. Matti Rantala tuo esiin selkokielisyyden vaatimuksen myös arvioijakoulutukseen:

Hyvin usein näkisin järkevänä, että arvioitsijakoulutukseen sisällytettäisiin myös selkokielisyyskoulutus... Selkokielisyshän ei tarkoita sitä et puhtaan jotain intiaanisuomea, mutta käytetään sellaisia termejä ja sanoja, jotka ovat yleisesti ymmärrettäviä.

Tutkintoprosessin luonteen ymmärtäminen on haasteellista sekä arvioijille että maahanmuuttajille. Laaja-alaiset ammattitaitovaatimukset, niistä johdetut arvioinnin kohteet ja osaamisalojen suhteen vaihtelevat kriteerit ovat haastava kokonaisuus. Toisella osaamisalalla jokin ammattitaidon osa voi olla erityisosaamista, jonka hallintaa vaaditaan ja toisella osaamisalalla saman asian perustermien tunteminen saattaa riittää. Arvioijat ovat vaativan tehtävän edessä eritoten siksi, että AV-viestinnän osaamisaloilla ei ope-roida suoraan lukumäärillä mitattavien suureiden kanssa, vaan kyse on aina enemmän tai vähemmän tulkinnasta. Matti Rantala ohjeistaa arvioijia perehdytyskoulutuksessa:

Onhan noi perusteet [tutkinnon perusteet] kerta toisensa jälkeen tolkullistuneet mut että niistä tulis jotenkin... se on aika maailmanlopun tehtävä... pikemminkin se on kun käydään näitä dokumentteja tutkinnon suorittajien tai arvioitsijoiden kanssa... niin mun mielestä siinä on se avainasia että se kommunikaatio tutkinnon suorittajan ja arvioitsijoiden kanssa toimii... että mitä ne perusteet vois kunkin tutkinnon suorittajan kannalta tarkoittaa... mut hirveen usein on se käsitys et se mitä tutkinnonsuorittajalta vaaditaan on ihan järjetöntä... monta kertaa sanon arvioitsijalle et vaadi sel- lasta jota itsekin osaat tehdä...joku niin kuin sellanen suhteellisuudentaju.

Jaakko Timonen lähestyy asiaa myös käytännönläheisesti. Arvioijana Timonen edustaa Kiven lailla työnantajapuolta. Timosen hyödyntämät rekrytointitilanteen mielikuvat arviointitilanteessa voivat toimia ja laajentaa arvioinnin kokonaisvaltaista luonnetta:

Noissa tilanteissa turvaudun sellaiseen fiilikseen että olisin palkkaamassa jotain ihmistä ja otanko vai enkö ota. Tavallaan sillä kulttuuritaustalla ei tollasissa tilanteissa ole merkitystä...eli onko se sellanen, että se pystyy täällä meillä [työpaikalla] tekemään sen tehtävän, josta on kysymys vai ei. Ajatuksen selkiyttämiseksi mä käytän sitä työnantajatilannetta.

Sekä Lasse Keso että Matti Rantala tuovat esiin arvioijakoulutuksen pitkäjänteisyyden ja arvioijien kokemuksen karttumisen mahdollisimman monissa näyttötilanteissa tärkeänä.

Se että arvioitsijakoulutus olis systemaattista ja että se arvioitsijakaarti olis pitkäaikasta ja tekis suhteellisen pysyvästi sitä hommaa.
(Rantalan haastattelu 21.2.2008.)

Yksi useasti haastatteluissa esiin noussut asia oli tutkintoprosessin aikajänteen pidentäminen. Matti Rantala näkee sen myös osana henkilökohtaistamista:

Kyllä musta henkilökohtaistaminen tarkoittaa sitä, että prosessiakin henkilökohtaistetaan... että sitä voi venyttää, että se tarvittava osaaminen tulee hankittua ja näytettyä. Se on musta yks henkilökohtaistamisen avainasia, ei se, että vain tämän prosessin aikana tapahtuu tätä, tätä ja tätä... kyllä se tarkoittaa sitä että henkilökohtaistaminen tapahtuu ajassa.

Keson mielestä pitempi aikajänne tutkinnon suorittamisessa toisi myös paremmin esiin osaamista ja antaisi arvioijille välineitä tulkita tutkintosuoritusta kokonaisvaltaisemmin:

Jos sitä pystyis kehittämään sitä aikajännettä. Se aikajänne kertoisi paljon myös kulttuurillisista asioista esimerkiksi pitkäjänteisyydestä, kyvystä tarttua monta kertaa työhön niin että se näyttöporukka tulee tutuksi vähitellen ja se[tutkinnon suorittaja] lakkaa skarppaamasta. Niin että olisi pitempi aika tarkkailla henkilön kehittymistä, osaamista kun henkilö vähitellen unohtaa sen näyttäjän roolin ja muuttuu normaaliksi työntekijäksi... luulen että se olisi aika paljastava asia. ... Väittäisin että tollanen pitkäaikainen [tutkintoprosessi] selittäisi niitä kulttuurillisia eroja, antaisi mahdollisuuden niitten esiin tulemiseen.

AV-viestinnän alalla pitemmät tutkintoprosessit ovat luonnollisesti resurssi- ja kustannuskysymys. Tutkintoprosessin aikajänteen pidentämistä ehdottaneet haastatellut toivatkin sen esiin reaalisen reunaehtona.

Arvioijakoulutuksen kehittäminen onkin jatkuvaa toimintaa, joka muuttuu ja vaatii kehittäessä näyttötutkintojärjestelmän laajentuessa. Uudet tutkinnot, muuttuvat ammattitaitovaatimukset, työelämälähtöisyyden korostaminen ja yhteistyön lisääminen sekä erityisryhmien lisääntyvä määrä tutkintojen suorittajina vaatii arvioijien ajantasaista perehdyttämistä.

AV-viestinnän alaa voidaan tarkastella omana erityisenä osaamisalanaan tai nähdä sen kytkös tutkinnon suorittajan aikaisempaan työhistoriaan ja hankittuun osaamiseen. Matti Rantalan kaksi esimerkkiä kertoo paljon siitä, miten tutkinnon suorittaja voi hyödyntää myös muissa ammateissa aikaisemmin hankitun osaamisen osaksi tutkintosuoritusta:

[1] *Esimerkki Virosta, jossa henkilö oli toiminut kosmetologina ja kamppaajana, joka oli erikoistumassa audiovisuaalisella alalla verkkoviestintään. mut pelkästään siis tällasia esteettisiä asioita...nehän tuli siis jo pelkästään näistä aikaisemmista tai toisista ammateista... mut ei hän osannut ollenkaan mieltää että jotain ilmaisua ja muotoja ja tän kaltaisia asioita.*

[2]... *Hän oli kuvauksesta ja valaisusta ja hän oli joskus 80-luvulta lähtien ollut leffoissa stunttina ja ei itse osannut mieltää sitä ammattimaiseksi työskentelyksi...että sieltä on kuitenkin elokuvakerrontaan elementtejä, että sitä siinä joutu sit kaivamaan että hei sähän olit siellä, mitä siellä oikeesti tehtiin...et sä teit sitä ja tätä mut näikse mitä ne muut teki siellä.*

Rantalan esimerkeistä ja muusta haastatteluaineistosta käy selkeästi ilmi, että osaamisen tarkastelu laaja-alaisesti koetaan tärkeäksi tuoda esiin myös arvioijia perehdytettäessä. Arvioijan ammattitaitoa on myös kyky tarkastella tutkintojen perusteita omaa elämänkokemustaan hyödyntäen. Kyky havainnoida ja kyetä erottaa oleellinen on tärkeää. Tutkinnon suorittajan työ- ja koulutushistoriasta voi löytyä kohtia, joista haastattelun, lisätehtävien tai hallittuna ”kaivinkoneena toimimisesta” (vrt. Rantalan kommentti haastattelusta s. 36) löytyy uusia osaamisen tunnistamisen kohteita. Harjaantunut ja hyvin perehdytetty arvioija osaa hyödyntää edellä mainittuja näkökohtia tehdessään arviointityötään. Jos tutkinnon suorittajalla on tavoitteena AV-viestinnän osaamisala, jolla hänellä ei varsinaista työkokemusta ole, mutta muualla AV-viestinnän kentällä sitä on karttunut, edellä kuvattu laaja-alainen osaamisen havainnointi onnistuu helpommin. Sisältäväthän monet AV-viestinnän ammatit jo koulutuksenkin tasolla paljon yhteistä – sama pätee myös työelämään.

5 YHTEENVETO

Näyttötutkintoja järjestävän organisaation lakisääteinen velvoite on vastata arvioijensa perehdytyksestä, arviointitaidon ylläpitämisestä ja kehittämisestä. Käytännössä tämä tarkoittaa säännöllisesti vuosittain järjestettäviä perehdytystilaisuuksia, jossa kerrataan arviointitoiminnan pelisääntöjä, erityiskysymyksiä, uusia lakeja ja asetuksia, tutkinnon perusteita ja pohditaan mahdollisia arviointikäytäntöihin ja -tilaisuuksiin liittyviä kehittämistarpeita.

Maahanmuuttajataustaisten tutkinnonsuorittajien määrä tulee kasvamaan myös AV- viestinnän alalla yleisen yhteiskunnallisen kehityksen mukaisesti. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006), työperusteista maahanmuuttoa ja maahanmuuttajaväestön työllistymistä edistävä aikuiskoulutusohjelma Työmaa (2008–2012) sekä Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma (2007) ohjaavat kaikki maahanmuuttajiin kohdistuvaa koulutuspolitiikkaa – myös tutkintojen kehittämisen osalta. Maahanmuuttoon liittyvät kysymykset ovat niissä voimakkaasti esillä nivoutuneena osaksi kansainvälistymiskehitystä, työvoimakysymystä sekä yhteiskunnan monikulttuuristumista. (Penttinen 2007.)

Opetushallitus (Penttinen 2007) ohjeistaa ja summaa yleistasolla maahanmuuttajien tutkintosuoritusten arviointia seuraavasti:

- Näyttötutkinnon perusteet lähtökohtana
- Samat ammattitaitovaatimukset
- Kielitaidon puutteellisuudet eivät vaikuta suoritusta heikentävästi
- Riittävä kielitaito, jotta ymmärtää tutkintosuoritukseen liittyvät ohjeet ja määräykset
- Mahdollisista joustavista käytännöistä on sovittava etukäteen arvioitsijoiden kanssa.

(Penttinen 2007.)

Tämän tutkimuksen keskeinen päämäärä on ollut nostaa esiin maahanmuuttajien AV- viestinnän tutkintoprosessin erityispiirteitä arvioinnin ja sen kehittämisen kannalta ja yhdistää tuo tieto aikaisemmista hankkeista nousseisiin huomioihin.

Yksi tämän tutkimuksen keskeisiä havaintoja oli arvioijakoulutuksen kehittämisen tarve. Näyttötutkintotoiminnassa myös arviointi on vankkaa ammattitaitoa vaativa alue oman osaamisalueen substanssiosaamisen ohella. Arvioijien pitkäaikainen sitoutuminen arviointitoimintaan ja halu kehittyä ammatillisesti arviointityössä nähtiin tärkeänä. Arvioijakoulutukseen haluttiin myös systemaattisuutta ja syvyyttä. Tutkimuksen kohde-ryhmänä maahanmuuttajat oli otollinen sen vuoksi, että erityisryhmää tarkastelemalla myös kantaväestön näyttötutkintojen liittyvät kehitystarpeet saavat uusia näkökulmia.

Tutortoiminta, jota Mundo-hankkeessa harjoitettiin, sisälsi myös tärkeitä huomioita. Tutorien käyttöä pidettiin hyvänä valmistavan koulutuksen aikana ja käyttökelpoisena joidenkin tutkinnon suorittajien kannalta myös tutkintotilaisuuksissa. Tärkeää on kuitenkin luoda pelisääntöjä ja yhteistä käytäntöä sille, mikä on tutorin rooli itse tutkintotilaisuudessa ja määrittää kielellisistä ongelmista nousevien ohjaustarpeiden rajat, jotta itse tutkintosuoritus säilyttää luotettavuutensa. Ottaen huomioon Mundo-hankkeen pilottiluonteen tässä onnistuttiin Mundo-projektissa hyvin.

Työpaikka-arvioinnin merkitys tuntui korostuvan: työelämä osana näyttöympäristöä nähtiin tärkeänä. Työelämän kaltaisissa olosuhteissa toteutetut, todellista tuotantoprosessia ja -ympäristöä muistuttavat simuloitunut näyttötehtävät ja tilanteet nähtiin myös mahdollisina korvaavina toteutustapoina, vaikkakin työelämän aitoja tilanteita pidettiin silti edustavampina. Työssäoppimisjakso työpaikka-arvioinnissa nähtiin kauttaaltaan onnistuneena vaihtoehtona, jos tutkinnon suorittajalla ei ollut arviointiin soveltuvaa työpaikkaa AV-alalla.

Itse tutkintotilaisuuksien vuorovaikutustilanteista nousi kiinnostavia huomioita. Alkuhaastattelusta lähtien luottamuksen synnyttäminen, luonteva keskusteluyhteys, kannustavuus, selkeys ja ohjeiden kertaus erilaisia ilmaisuja käyttäen tuli esiin. Selkokieliisyys ennen varsinaisia tutkintotilaisuuksia ja tilaisuuksien aikana koettiin tärkeäksi. Selkokieliisyyden opettamista kaivattiin myös osaksi arvioijakoulutusta.

Kiinnostava havainto oli yhden haastatellun asiantuntijan vertaus tutkintotilaisuudesta ja sen haastatteluista ilmapiirin kannalta kollegiaalisena tapahtuma: hän kuvasi ihannetilanteen syntyvän silloin, kun arvioijien ja tutkinnon suorittajan välinen kommunikaatio on kuin kokeneiden ammattilaisten puhetta kollegalle tai tulevalle kollegalle ja päinvas-toin. Samansuuntainen ajatus oli myös tutkintotilaisuuden näkeminen osaamisen esiin saamisena ja välillä kaivamisenakin, mutta ei koskaan lähtökohtaisesti virheiden etsimisenä ja laskemisena.

Huomionarvoisia olivat myös tutkinnon suorittajien oivallukset siitä, että aikaisempi tavoitetutkinnosta eroava ammatti, koulutus tai osaaminen yleensä saattoi olla hyödynnettävissä näyttötutkinnossa (vrt. s. 47).

Tutkintoon valmistavan AV-koulutuksen haasteena maahanmuuttajilla oli suomenkielisen termistön haltuunotto, koska se sitten AV-sanastoa, ohjeistusta, näyttötutkinnon perusteita tai selvitystä näyttötutkinnon ideasta. Tältä osin tutkintojen perusteet ja tutkin-toprosessin idea kaipaavat edelleen selkeyttämistä ja kehittämistä. Suomen kielen vahvistamisen tarve sekä puhutun että kirjallisen ilmaisun suhteen nähtiin tärkeänä. Myös suomen kielen opetuksen jatkuminen koko valmistavan koulutuksen ajan olisi tärkeää. Kielelliset puutteet eivät sinänsä saa vaikuttaa tutkintosuoritukseen heikentävästi (Näyttötutkinto-opas 2007, 87) ja tulkinkin käyttöä pidettiin mahdollisena joissakin tapauksissa. Mundo-projektissa tutorit olivat joissakin tilanteissa selventäneet käsitteitä suomeksi tai englanniksi tutkinnon suorittajille. Samaa olivat tehneet myös arvioijat. Ohjausresurssien riittävyyden varmistaminen, tarvittava määrä henkilökohtaista opiske-lunohjausta ja myös tutkinnon aikajänteen pidentäminen tulivat kehitystarpeita kartoitettaessa myös esille. Merkittävänä nähtiin myös lähtömaan ammattikuvista ja toimintakulttuurista opitun ammatillisen identiteetin laajentaminen kohti tavoitetutkinnon ammattitaitovaatimuksia Suomessa: meillä kuvaajakin voi editoida ja ohjaaja välillä äänittää.

AV-viestinnän alueella uudistamistarpeet liittyvät moniin tutkintojen perusteissa kuvattuihin ammattitaitovaatimuksiin ja niiden kriteereihin, olivat sitten kysymyksessä suunnittelu ja ilmaisu, työmenetelmät ja -välineet tai tuotantoprosessit ja -ympäristöt. Erityisesti tuotantoprosessit ja -ympäristöt tutkinnon osan hallinta ilmaisee ehkä parhaiten sekä uudistuvan työelämän tarpeita että tutkinnon suorittajien ammatillista kykyä ja

kehittymistä todellisessa tuotantoympäristössä. Siksi työssäoppimisjaksot, kasvava suora yhteistyö yritysten ja koulutusten järjestäjien kanssa, työpaikalla tapahtuva ohjaus sekä yhteistyö työpaikan ja tutkintoja järjestävien organisaatioiden kanssa on tärkeää näyttötutkintojärjestelmän tuloksellisuuden kannalta. Tämä tuli selkeästi ilmi tämän tutkimuksen aineistosta. Monissa tutkintoja järjestävissä ja valmistavaa koulutusta tarjoavissa organisaatioissa työelämäyhteistyö onkin noussut yhdeksi niiden toimintastrategioiden kulmakivistä.

Näyttötutkintojärjestelmä ja sen työelämälähtöinen ja opiskelijan itseohjautuvuutta korostava idea on oivasta lähtökohdastaan huolimatta monessa kohdin edelleen suuren kehittämistarpeen, yksinkertaistamisen, alakohtaisen sovellettavuuden, tutkintojen perusteiden ajantasaisuuden, arvioijien ammattitaidon ja tutkinnon henkilökohtaistamisen vakioimisen suhteen suurten kehityshaasteiden edessä. Vuosittain ilmaantuvat uudet käsitteet, suunnitelmat ja prosessien kuvaus eivät tärkeydestään huolimatta sinällään riitä. Ne luovat vain raamit alakohtaisille sovelluksille ja niissä toimijoille. Niiden siirtäminen näyttötutkintojen käytännön suorituksiin ja sovittaminen työelämän vaatimusten on haastava tehtävä, on sitten kysymys AV-viestinnän näyttötutkinnoista tai jokin lähes 400:sta muita ammattialoja edustavasta näyttötutkinnosta.

Myös lisääntyvän työperäisen maahanmuuton ja jo Suomessa pysyvästi asuvien ulkomailta muuttaneiden henkilöiden työllistymisen kannalta näyttötutkintojärjestelmän toimivuus ja kehittäminen on tärkeää. Ammatillisen koulutuksen laatu, myös ammatillisen koulutuksen valintojen laajennettavuus, henkilökohtaistamiseen liittyvä kielenopetus ja työelämätietämyksen ja -taitojen vahvistaminen ovat oleellisia. Maahanmuuttajataustaisten AV-osaajien osallistuminen tutkintojen suorittamiseen sekä AV-viestinnän koulutukseen osallistuminen integroidusti ovat merkittäviä positiivisia signaaleja: suomalaisen koulutusjärjestelmä seuraa aikaa ja myös muuttoliikkeen kehitystä niin eurooppalaisella kuin globaalillakin tasolla. Ulkomailta Suomeen muuttaneella on muitakin mahdollisuuksia työllistyä ja kouluttautua kuin hoito- tai kuljetusala tai kiinteistöjen kunnossapito. On tärkeää, että tänne muuttaneiden aikaisempi osaaminen voidaan saada hyödyttämään niin tutkintojen suorittajia itseään kuin koko yhteiskuntaa, olivat kyseessä sitten aikuisten ammatilliset näyttötutkinnot AV-viestinnässä tai muilla aloilla.

Samana tavoitetta tukee ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa käyttöön otettu aikaisemmin hankittu osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen järjestelmä AHOTT. Sen käyttö ja sovellettavuus koskee monia koulutusohjelmia. Muissa maissa suoritettujen tutkintojen vertailtavuus suomalaisiin tutkintoihin ja koko osaamisen ymmärtäminen osaksi elinikäisen oppimisen periaatetta noudattavat niin Suomen hallitusohjelman kuin EU:n koulutuspoliittisia linjauksia. AHOTTin kehitystyö ammattikorkeakoulu- ja yliopistomaailmassa on mielenkiintoisessa ja haastavassa vaiheessa. Tämä tutkimus on tuottanut osaltaan ideoita myös ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen käyttöön, erityisesti maahanmuuttajien tapauksessa. Näyttötutkintojärjestelmän 15 vuoden kokemuksista löytyy huomionarvoista hyödynnettävää – oli sitten kyseessä aiemmin hankittu osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen prosessi tai ulkomailla hankittujen tutkintojen ja koulutuksen vertailtavuus.

LÄHTEET

Aikuisten ammatilliset näyttötutkinnot. Opetushallituksen www-sivut.

<<http://www.oph.fi/nayttotutkinnot/>> Luettu 6.2.2008

Arola, T., Cerf, J., Eskelinen, K., Leinonen, E., Mielonen, R., Suomaa, M., Ulmanen, V. & Wilen, R. 2008. MANU – maahanmuuttajien ammatillisen koulutuksen ja näyttöjen kehittäminen. Näyttöjen kehittäjälle. Orivesi: Kaakkois-Suomen TE-keskus.

Asetus ammatillisesta aikuiskoulutuksesta. 21.8.1998/812. <<http://www.finlex.fi>> Luettu 5.2.2008

Case Closed? 2007. Mundo-projekti.

Forsander, A. 2004. Maahanmuuton merkitys väestökehityksen kannalta, teoksessa väestökehitykseen vaikuttaminen – tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia julkaisusarja 31/2004.

Henkilökohtaistaminen näyttötutkinnoissa – välineitä näyttötutkintoprosessin toimijoille. AiHe-projekti. 2007. Helsinki: Opetushallitus.

Henkilökohtaistamismääräys DNro: D:43/011/2006. Helsinki: Opetushallitus.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia. Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittavalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–43.

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta. 21.8.1998/631 <<http://www.finlex.fi>> Luettu 4.3.2008

Laki ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetun lain ja asetuksen muuttamisesta.

9.12.2005/1013 <<http://www.finlex.fi>> Luettu 4.3.2008

MANU-projektin tavoitteet. 2008.

<<http://www.aike.fi/fin/projektit/manu/tavoitteet>> Luettu 22.1.2008

Mundo-projektin loppuraportin tiivistelmä. 2007.

<http://esrlomake.mol.fi/esrtiepa/loppuraportti_S01729.html> Luettu 22.1.2008

Näyttötutkinto-opas – näyttötutkinnon järjestäjien ja tutkintotoimikuntien käyttöön. 2007. Helsinki: Opetushallitus.

Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän ammattitutkinto 2006. 2005.

Helsinki: Opetushallitus.

Näyttötutkinnon perusteet. Audiovisuaalisen viestinnän erikoisammattitutkinto

2006. 2005. Helsinki: Opetushallitus.

Näyttöjen järjestämissuunnitelma. 2007. Julkaisematon moniste. Adulta.

Opetushallituksen itsearviointiportaali. 2008. <<http://www.osaan.fi>> Luettu 2.2.2008

Penttinen, S. 2007. Maahanmuuttajat kansainvälistävät ammatillista koulutusta ja työelämää. <http://www.edu.fi/tonet/konf2007/4sanna_penttinen.ppt> Luettu 20.3.2008.

Radiotyö ja verkkomedia (RAVE). 2007. AV-viestinnän ammattitutkintoon valmistava koulutus. Mediatyön osaamisala. Opetussuunnitelma. Julkaisematon moniste. Adulta.

Saukkonen, P. 2007. Maahanmuutto, monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka: taustatietoja tutkimukselle ja toiminnalle.

<http://www.cupore.fi/documents/monikulttuurisuus_taustatietoja.pdf>.

Luettu 25.3.2008

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1. – 4. painos.

Helsinki: Tammi.

Haastattelut

Kivi, Erkki. Tuottaja. Näyttötutkintojen arvioija. Haastattelu 11.1.2008. Adulta, Pasila. Helsinki.

Keso, Lasse. TaL. Päätoiminen opettaja. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Haastattelu 21.2.2008. Stadia. Helsinki.

Rantala, Matti. FM. Päätoiminen opettaja. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia. Haastattelu 21.2.2008. Stadia. Helsinki.

Timonen, Jaakko. Post production producer. Generator Post Oy. Haastattelu 21.2.2008. Helsinki.

Teemahaastattelu

Intro:

Olen tekemässä Stadian medianomi (AMK)-tutkinnon opinnäytetyötä. Tutkin tässä työssäni näyttötutkintojärjestelmän sovelluksia erityisesti interkulttuurisen koulutuksen ja AV-viestinnän ammatti- ja erikoisammattitutkinnon näkökulmasta. Tämän haastattelun aikana olisi tarkoitus kerätä muistikuviasi ja ajatuksiasi niistä kokemuksista ja tilanteista, joihin olet näyttöjen arvioijana urallasi joutunut maahanmuuttajataustaisten näyttötutkinnon suorittajien kanssa. Haastattelun aikana on tarkoitus myös pohtia eteen tulleita ongelmakohtia tai myönteisiä yllätyksiä, omintakeisia selviytymisstrategioita, joilla osaamista on voitu tunnistaa ja dokumentoida sekä näistä ongelmakohtista kehkeytyneitä muutostarpeita tai kehittämiskohteita.

Taustakysymykset:

Kerro kuka olet? Ikä? Koulutustausta?

Kuvailisitko hieman työhistoriaasi/uraasi? Myös nykyinen, nykyiset työnantajat?

Millainen kokemus sinulla on näyttöjen arvioijana?

Millaisia näyttöjä olet ollut arvioimassa? (tutkintotasot ja osaamisalat)

Arvioi montako kertaa olet ollut tilanteissa, joissa näyttönantaja on ollut maahanmuuttajataustainen?

Oletko ollut myös jossakin toisessa roolissa kuin arvioijana kohderyhmän näyttötilanteissa (esim. tutor, tulkki tms.)? Paljonko tällaisia tehtäviä on ollut?

Kysymyskokonaisuudet teemoittain:

Arvioijan tekemä suorittamisen ohjaus (alkuvaiheessa, suorittamisvaiheessa, arviointia tehtäessä)

Alkuvaiheessa

Oletko antanut kohderyhmään kuuluvalla näytön antajille ohjeita ja neuvontaa?
– jos, millaisia?

Jos vertaat antamiasi ohjeita ja neuvoja syntyperäisille suomalaisille annetuista, onko menettelyssäsi ollut eroa?

– Jos, miten se on eronnut? (Tukea? Millaista?)

Suorittamisvaiheessa

– Jos näytön antajan aikaisemmalta uralta puuttuvat työnäytteet, miten olet ratkaissut tilanteen kohderyhmällä?

(apukysymyksiä keskustelun virittämiseksi: enemmän tehtäviä, työpaikkakäynti, simuloitu työtilanne, miten, esimerkkejä?)

Jos vertaat tilannetta suomalaisiin näyttönantajiin vastaavissa tilanteissa, ovatko menettelytavat näyttötilanteessa poikenneet? (Miten?)

Arviointivaihe

Kuinka tärkeänä pidät valmistavan koulutuksen aikana suoritettuja opintoja ja niistä annettua dokumentaatiota kohderyhmällä?

Oletko käynyt arvioimassa valmistavan koulutuksen loppuvaiheen aikana työelämän kaltaisten projektitöiden tekemistä korvaamassa ns. työpaikkakäyntiä kohderyhmällä?

Oletko ollut teettämässä kohderyhmällä ns. simuloituja työtehtäviä?

Jos olet, millaisia? Jos muistelet arviointitilanteita, tuleeko mieleen tilanteita, joissa näytön antajan kulttuuritaustasta ja kielitaidon puutteesta tai vastaavan syyn takia osaamisen tunnistamista on ollut vaikea tehdä?

Tuleeko mieleen tilannetta, jossa kielitaidon vaikeuksista huolimatta osaaminen on saatu selkeästi näkyviin?

Mikä mielestäsi sellaisessa tilanteessa on ollut kaikkein oleellisinta?

HUOM! Seuraavia tutorin ja tulkin rooliin liittyviä kysymyksiä voit pohtia arvioijan näkökulmasta sekä myös tutorin näkökulmasta, jos sinulla on kohderyhmässä kokemuksia molemmista.

Onko tutor tai tulkki ollut mukana työpaikkakäynneillä tai ns. simuloituissa työtehtävissä?

Miten olet arvioijana kokenut tämän? (Jos olet ollut myös itse tutorina näyttötilanteesta, kerro miten olet tutorin roolissa osallistunut näyttöprosessiin)

Missä menee mielestäsi kielen ja kulttuuritaustan erilaisuudesta johtuvan ohjauksen ja selkeän auttamisen raja (onko tullut vastaan tilanteita joissa kulttuuritaustaa on käytetty oman osaamattomuuden peittämiseen, millaisia?)

Millaisia kehitystarpeita näet tässä kohdassa?

Osaamisprofiili

Tuskin kukaan hallitsee suvereenisti kaikkia tutkinnon perusteiden mukaisia alueita, näytön antajalla (niin kuin alan ammattilaisella yleensäkin) on oma osaamisprofiilinsa.

Mieti kulttuuritaustan ja näytönantajan osaamisprofiilin välistä riippuvuutta:

Jos tutkinnan suorittajan käsitys ammattiin kuuluvista ydintaidoista on erilainen kuin arvioijalla kulttuuritaustan vuoksi, miten olet selviytynyt tällaisista tilanteista?

Millaisia keinoja olet käyttänyt? Esimerkkejä?

Kuinka pitkälle mielestäsi henkilökohtaistamista voidaan näyttötilanteessa viedä, jos osaamisprofiili on selkeästi kallellaan johonkin suuntaan toisen puoliskon kustannuksella (esim. näytönantajan alkuperäisessä kotimaassa oleva tekninen kehitys ja laitteisto ovat selvästi jäljessä suomalaisesta vastaavasta)? Miten otat tai olet ottanut sen huomioon?

Miten on selvitty tilanteista ja osaaminen voitu tunnistaa, vaikka ns. yhteinen puhuttu tai kirjoitettu kieli on ei ole riittänyt asian selvittämiseksi?

Kehittämiskohteita

Jos ajattelet näyttötutkintoprosessia ja maahanmuuttajataustaisia näytönantajia, mitä muutettavaa tai kehitettävää keksit tai olet havainnut omiin kokemuksiisi perustuen?

Millaista lisätietoa itse olisit arvioijana/näyttöjen järjestäjänä kaivannut tai kaipaisit edellä käsiteltyjen tilanteiden helpottamiseksi ja oman osaamisesi parantamiseksi?